

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

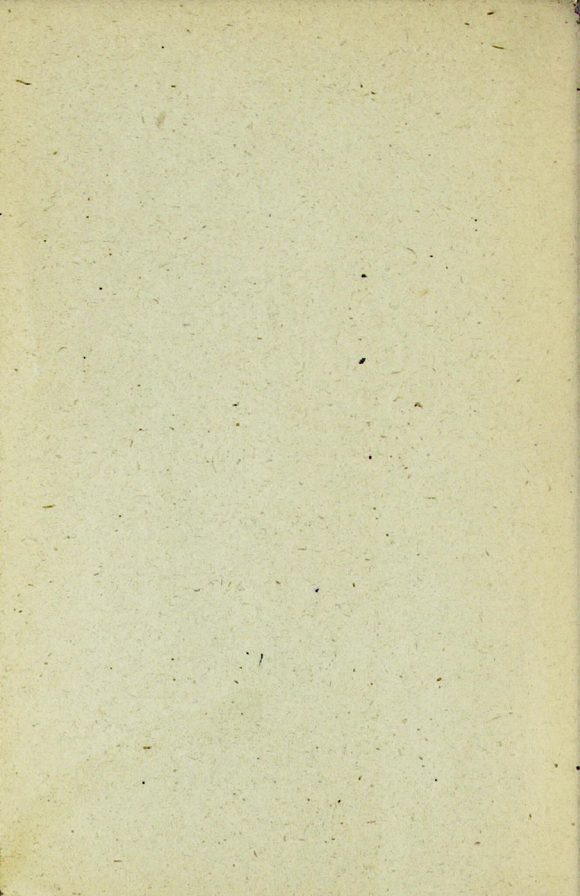
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ա. ՀՈՎԱԿ

ԿՈԼԽՈԶԱՅԻՆ
ՊԱՏՄՎԱԹՔՆԵՐ

2-2325₀

2-2325₀

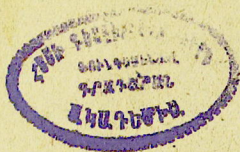
№ 17

ՅԵՐԻՏԳՐՈՂՆԵՐԻ ՍԵՐԻԱ

№ 17

Ա. ՀՈՎԱԿ

ԿՈԼԽՈԶԱՅԻՆ
ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

ՀԱՅ. № 22938

ՊԵՏԱԴՐՈՏ

1933

ՅԵՐԵՎԱՆ

Պետերբուրգի ազգային

Գլավլիտ 7905. (բ)

Հրատ. 2348

Պատվեր 2752

Տիրույթ 2000

Սրբազրեց՝ Հ. Սուսիկյան

Հանձնված է արտադրության 22 սպետտեմբեր 1932 թ.
Մատրագրված է տպագրելու 13 ապրիլի 1933 թ.

Ա Ք Ո Ն

Արեւիկի ու հողի զաւակն ե Աթոն. նա չի հիշում իր հորը, մորը՝ յեթում ե մնացել, խալիսի դռներին, արեւի տակ, բաց հողի վրա:

Յերբ նրա ձեռքը ճիպոտա բռնեց՝ բատրակութեան մտաւ Հարեթի տանը: Յեկան, անցան տարիներ, հեղափոխութիւն կատարւեց, շատ բան փոխւեց կյանքում, սակայն Աթոնի կյանքի պայմանները միշտ նույնն եյին մնում: Վորջան հասակ եր առնում, մեծանում եր, այնքան շատանում եր նրա գործն ու դժվարանում: Հերկին գիշեր ու ցերեկ գութանի վրա յեր աշխատում, հերկից հետո բահն ուսից ցած չեր առնում. ջրվոր եր՝ մինչև գերանդին վերցնելը: Գերանդին ցած եր դնում, յեղանն եր ձեռքն առնում՝ մինչև կալից պրծնելը. աշնանացանքից հետո վերանորոգում եր մասուրները, գոմի ողէն, պատրաստում եր անասունների կապերը, իր բեւե անկողինը, ձմեռն ապրում եր անասունների հետ, տաքանում նրանց շնչով, մինչև դարնան տաք արեգակը բաց եր անում դաշտերի յերեսը: Աթոն դուրս եր գալիս գոմից անասունների հետ, գիշերում եր դաշտում,

աշխատում հողի վրա, չարքաշ յեղներէ հետ,
այրող արևի տակ: Աթոյի աշխատավարձը մի
փոք հաց եր, իր մերկ մարմինը ծածկելու հա-
մար՝ խաղեյինի հին շորերը: Աթոն չեր դժգո-
հում «իւր կյանքից»: Մարդը ծնվել և աշխա-
տելու համար, մտածում եր նա: Իր կյանքում
վոչ սրբի դուռ եր դնացել, վոչ ել բժշկի. այդ
չեր նշանակում, փոք Աթոն յերբեք չեր հիվան-
դացել: Ծառ ծանր հիվանդության հետևանք
եր նրա ականջների ծանր լսելն ու լեզվի թլվա-
տությունը: Յեթե այդ պակասությունները
չլինեյին, Աթոյին շատ աղջիկներ կ'սիրեյին.
նա առողջակաղձ, զեղեցիկ յերիտասարդ եր,
նրա բաց նակատի խորշոմների մեջ կարդաց-
վում եր չարքաշ աշխատանքի կնիքը, վորը
չարժում եր տեսնողի դուխն ու համակրանքը,
նրա աչքերում արտահայտվում եր դաշտերի
պարզությունն ու բարիքը, և իսկապես, շատ
պարզ ու անմեղ բնավորություն ուներ Աթոն.
ստախոս, գող, հարբեցող մարդկանցից վոչ
բարև կառներ, վոչ ել բարև կտար. ընդհան-
րապես նա շատ քիչ մարդկանց հետ եր խոսում
և վոչ մի մարդու հետ մտերմություն չուներ.
նրա մտերիմներն իր աշխատանքի ընկեր յեղ-
ներն եյին, անշունչ գործիքները, վորոնց խնա-
մում եր աչքի լույսի պես:

Աթոն բացարձակապես կտրված եր դրախ
աշխարհից: Գյուղի կազմակերպությունները՝
կոմսոմոլը, գյուղանտառ միությունը փորձե-
ցին Աթոյին կապել իրենց հետ, բան դուրս չե-

կամ: Նրանց ասածների վրա Աթոն մտածում
էր ու պատասխան չէր տալիս:

Ամեն ինչ անսպասելի յեղամ, շատ բան
փոխվեց Աթոյի շուրջը մի որվան մեջ: Հարե-
թի ձեռքից ամեն ինչ առան ու գյուղից հե-
ռացրին: Մանր-մունր անասունները գոմից
տարան ու նրանց փոխարեն յեղներ բերեցին:
Հարեթի ամբարներից մեկում հավաքում էյին
կոլխոզի սերմացուն, և մյուսում՝ գործիքնե-
րը: Աթոն մի անկյունում առանձին դարսեց
Հարեթից վերցրած գործիքները, վորոնց հետ
ինը տարի յեք, ինչ ինքն աշխատում էր:

Այն սենյակը, ուր միայն Հարեթն էր
մտնում ու պատվաժոր հյուրերին էյին ընդու-
նում, դարձրին գրասենյակ և որը հարյուր
տեսակ մարդ էր մտնում ու դուրս գալիս:

Աթոյին, գոմում ողնող ընկեր էյին տվել:
Աթոյի համար այդ այնքան էլ հաճելի չէր.
առանց նրա էլ Աթոն կարող էր քսան յեղանը
խնամել հարկ յեղածից դեռ ավելի:

Աթոյի շունը, Չուլոն, շատ անհանգիստ
էր բախում ներս ու դուրս անող անծանոթ
մարդկանց հանդեպ և միշտ կովի յեր բռնվում.
նրանց հետ, այնպես, վոր Աթոն ստիպված էր
նրան կապել:

Աթոն յերբեմն տխրում էր, վոր իր խազեյինին
հեռացրին: «Ինչ պիտի լինի սրա վերջը», —
մտածում էր նա և յերբեմն էլ դիմում Չուլո-
յին: Չուլոն պոչը շարժում էր ու մեջքը քսում
Աթոյի ծնկներին:

— Լամբ կլինի, Զուլո ջան, լամ կլինի, պարապ չենք մնա, կաշխատենք, — մրմուռմ եր նա ու շոյում շան գլուխը:

Մի իրիկուն Աթոյին կանչեցին գրասենյակ: Ինը տարի յե Աթոն այդ տանն աշխատում եր, ինն անգամ այդ գրասենյակը չեր մտել: «Անշուշտ սրտ տակ մի վատ բան կ'լինի,» գլուխը քորելով գոմից դուրս յեկավ Աթոն:

Կոլխոզի նախագահը նախ հանդիմանեց Աթոյին, վոր կոլխոզի քործերով իսկի չի հետաքրքրվում: «Ի՞նչ ե ասում», — լամ չլսելով նախագահի խոսքերը, մոտիկ կանգնած մարդուն դիմեց Աթոն, ականջը դեմ անելով նրա բերնին:

— Ասում ե՝ ինչի՞ իսկի գրասենյակ չես գալիս, չես հարցնում՝ ի՞նչ ենք անում, ի՞նչ ե քեզ պետք:

— Ե՛, ձեր ջանը սաղ ըլնի, — դիմեց նա նախագահին — ձի մի աշխատել ա համում:

— Լսիր Աթո, — խոսքը փոխելով, լուսամուտից վեր կացավ ու մոտեցավ Աթոյին նախագահը, — տեսնո՞ւմ ես ես Կարոյին, — ցույց տվեց նա գրասենյակի մոտ նստած կոլխոզնիկին, — եզուցվանից դու գրանց տանը հաց կուտես: Զրի չե հա՛, չվախենաս, չամաչես: Մենք քո աշխատավարձից տալիս ենք դրան: Բան ա, թե վոր քեզ սոված կթողի, կդաս ինձ կասես, իմացա՞ր:

— Աթոն ժպտաց ու գլուխը թեքեց մի կողմ:

— Հասկացա՞ր Աթո, եղպես յուր կերթաւ, մինչև քեզ կպսակենք,—Աթոյի ուսին խփելով, նախագահը գնաց նստեց իր տեղը։ Աթոն ժպտաց մի ժպիտով, վերն ասում եր՝ «ինձ ձեռք մի տուեք»։

— Կարո՛, կարող ես սա ամաչի, չգա. մի քանի որ հետդ կտանես,—ցածր ձայնով Կարոյին դիմեց նախագահը։

— Առաջնության կգամ, կերթանք մեր տուն,—Աթոյի ականջին քղալեց Կարոն, մի թղթի կտոր գրպանը դնելով, դուրս գնաց։

Հաշվապահն Աթոյին ձեռքի նշանով համեցեք արեց Կարոյի նստած աթոռին։ Աթոն թեթև նստեց աթոռի վրա, վախճնալով կոտորովելուց։

— Առ ես չապիկն ու շալվարը, յերկուսին ութ մանեթ քառասուն կոպեկ ենք տվել, ես ել մի զույգ տրեխացու կաշի՝ յերկու մանեթ յերեսուն կոպեկ, ես ել քեզ հինգ ուրբի փող, վոր սապոն առնես, շորերդ լվանալ տաս, դալարի տաս, մի խոտքով ձեռքի խարջիլը։ Ես բոլորն ես տեղ գրել եմ,—համբրիչի վրա հաշվապահը ցույց տվեց զցած դումարը, կտորներն ու կաշին հրելով դեպի Աթոն։—Ես տալիս ենք քո աշխատավարձի դիմաց. եստեղ ել պիտի ստորագրես,—հաստ մատյանի մեջ մի դիժ ցույց տվեց հաշվապահը։ Աթոն գրչակոթը ձեռքն առավ ու շուրջն եր նայում։

— Ստորագրել չդիտե՞ս,—հարցրեց հաշվապահը։

Աթոն գլուխը բացասաբար որորեց։

— Այ, սրան եմ տալիս քո փոխարեն ստորագրի, — հաշվապահը գրչակոթը տվեց սեղանի մոտ կանգնած կոլխոզնիկին: Աթոն առաջին անգամ պիտի նոր կտորից շոր հագներ, գրպանը փող դներ: Մեկ ուղեց հնգանոցը չվերցնի, մեկ ել վախեցաւ, վոր հաշվապահը բարկանա, քանի վոր նրա խոսելու ձևից յերևում եր, վոր պարտադիր 'ե վերցնելը: Աթոն հնգանոցը խրեց փափախի ծալը, թևի տակն առաւ շորերն ու մտածելով, դուրս գնաց: Աթոն նախ զարմանում եր, թե ինչու ստորագրել են տալիս, և իր ինչին ե պետք, թե քանիսով են առել, մեկ ել ինքը հո խաղեցին չի, վոր ձմռան որով իր շորերն ուրիշին փողով լվանալ տա. նա իր կյանքում ձմեռը շոր չի լվացել, ամբողջ ձմեռը նա իր շորերը չեր լվանում, հենց վոր գարունը բացվում եր, վրայի շաւար-բլուզը անձեներն եյին լվանում, իսկ շապիկ-վարտիկը, յերբ յեղներին լողացնելիս թրջվում եր, ստիպված եր լինում հանել ու անսապոն՝ սառը ջրով մի քիչ լվանալ: Յերբեմն պատահում եր, վոր առանց նման պատճառի պարապ որերին (իսկ նրա պարապ որը համարվում եր տավար արածեցնելը) լվանում եր: Ձմեռը շոր լվանալ տալը շատ տարբերակ եր Աթոյի համար, նամանավանդ փողով:

Գարնան դաշտային աշխատանքներն ակնվում եյին, կոլխոզի նախագահը նոր գնած յեղները հանձնեց Աթոյին ու ասաց, — Աթո,

այս յեղները քոնն են, դու կբանացնես ու կապահես, դու յես պատասխանատու, դե հիմի քեզ տեսնենք, Աթո:—Աթոն սրտանց ծպտաց ու մոտեցավ նախագահին, ուզում եր մի բան ասի, բայց ենպես ել չասաց:

Այնուհետև կոխողին ու գյուղին հայտնի էյին Աթոյի յեղները,՝ Ասլանն ու Մլջանը, ինչպես ինքն եր անվանում նրանց: Ճիշտ ե, Աթոն ծանր եր լսում, բայց այնպես չեր խոսում, վոր ինքը լսի, համարյա թե փսփսում եր նա իր յեղների հետ,—Ասլան ջան, դե՛, Մլջան ջան, դե՛,—այսպես դիմելով նրանց: Յերբ Աթոն վար եր անում, Չուլոն—նրա համատարիմ շունը նստում եր արտի ափը, այն իրերի մոտ, վոր դնում եր Աթոն: Չուլոն իր տիրոջ լիակատար վսահությունն եր վայելում. գիշեր լինեք, թե ցերեկ, Աթոն բոլոր իրերը կթողներ արտը՝ Չուլոյի պահակության ներքո, ինքն Ասլանին ու Մլջանին կտաներ ջրելու կամ արածեցնելու: Չուլոն Աթոյի անփոխարինելի հավատարիմն եր ու ոգնակա-նը: Գյուղում չկար մի շուն, վոր Չուլոյի բարձր ձայնն ունենար: Վորտեղից վորտեղ վտանգի դեպքում Չուլոն իր ձայնով հայտնում եր Աթոյին: Յեթե Աթոն հացը բաց թողներ նրա մոտ, Չուլոն չեր մտածի հոտոտալ. Արոն առանց Չուլոյի բաժինը տալու պատառ չեր տանի բերանը: Չուլոն այն աներես շներից չեր, վոր իր բաժինն ուտելուց հետո, մոտենար հացին՝ պոչը շարժելով կանգնելու ու նա-

յեր, մեկ-մեկ ել անշնորք կերպով թուզը կուլ տար: Վոչ, Ձուլոն լավ գիտեր Աթոյի խիստ թնավորությունը, իր բաժինն ուտելուց հետո գնում էր Ասլանի ու Մլջանի մոտ, յեթե նրանք քիչ հեռու արածում էյին, մինչև Աթոն վերջացներ հացը: Եների հետ, թե շնային խնդիրներում և, թե ժողատարակ կոխվ բանալու առիթ չեր տա Ձուլոն, վոչ թե նրա համար, վոր ուժը չեր պատի կամ վախենում էր, վոչ, բանի տեղ չեր դնում: Պետք է ասել, վոր մի քիչ ել բարձրահոգի յեր Ձուլոն: Յերբ նա Աթոյի հետ յերեկոյան գյուղ եր մտնում, կամ լուսադեմին գործի գնում, Ասլանի ու Մլջանի վտանաձայնին շները հարայ հրոց եյին բարձրացնում, կտրներից, բակերի դռնից հաջում էյին, Ձուլոն վոչ մեկին չեր նայում, իր հաստ պոչը ոլորած մեջքի վրա, հպարտ քայլում էր Աթոյի կողքով, բայց վայ են շանը, վոր կհամարձակվեր մի բան գողանալ, ուտելու նպատակով, Ձուլոյի հսկած բակը կ'մտներ, բուրդը քամուն կտար: Դյուղի բոլոր գող շները ճանաչում էյին իրենց թշնամի Ձուլոյին. նրանցից վոչ մեկը չեր կարող պարծենալ, թե Ձուլոյի բակից մի հին տրեխ ե գողացել:

Ձուլոն ծանր, չափավոր ու խիստ թնավորություն ուներ, մանր-մուկ բաների վրա հաջել չդիտեր, չեր անհանգստացնի Աթոյին այնպիսի գործերի համար, վոր ինքը կարող եր վերջացնել: Որինակ, շուն կա, վոր ահագին աղմուկ կբարձրացնի, բակում փռած կաշվի

կամ մորթու վրայից՝ մի կաշաղակ կամ կատու
հեռացնելու համար, բայց Ձուլոն այդպես հի-
մար բան չէր անի. սուս ու փուս կմտտենար,
և յեթե մինչև հասնելը կատուն չէր փախչի,
իր պատիժը կստանար: Ձուլոն չէր ձայնակցի
լուսնի վրա հաջող վիսկոններին կամ յերազից
վախեցած քալթառ շներին: Կարիք չկա ասե-
լու, թե ինչպես եր Աթոն վարձատրում Ձուլո-
յին: Աթոյի յերջանակությունն իր յեզներն ե-
յին ու Ձուլոն. անտարբեր եր դեպի կոլխոզի
ներքին կյանքը: Ժողովներ եյին լինում, խոսում,
եյին տնտեսության վեր ու դիրքի մասին, դա-
ռակարգային թշնամու մասին... Աթոյին ինչ,
նա լավ եր նայում իր բանեցած գործիքներին,
լավ պահում Ասլանի ու Մլջանի բողազը:

Մեծ յերջանակություն եր Աթոյի համար,
յերբ մութ գիշերին Ձուլոյի հետևից անծա-
նոթ ճանապարհով Ասլանն ու Մլջանը սայլն
անվնաս տուն եյին հասցնում, կամ յերբ գթվար
տեղի պատահելիս, ուրիշ սայլվորներ հարայ-
հրոց եյին բարձրացնում, մինչև իրենց յեզները
սայլը հանեն, իսկ ինքը բավական եր, վոր
ասեր «Ասլան ջան, դե՛, Մլջան ջան, դե՛», այդ
դեպքում յեթե նույն իսկ Մլջանը ջանադառ-
նություն աներ, Ասլանը մենակ սայլը կհաներ:

Աթոն վոչ ուրախանում եր կոլխոզի հա-
ջողություններով, վոչ ել տխրում անհաջողու-
թյուններից, ավելի շատ այդ մասին իսկի չէր
ել ուզում իմանա: Այն ժամանակ եր նա բարձր
տրամադրության մեջ, յերբ իր Ասլանն ու

Մլջանը անհաղթի պատվով ելին յերևում գյուղի և կոխողի բոլոր յեղների մեջ:

Մրցման մեջ Աթոյի պարծանքը Ասլանն էր, դրա համար նա շատ էր սիրում Ասլանին: Նա Մլջանից մի չորս մատ ցածր էր, բայց հաստ էր ու մեծա-վոսկր, ճակատը լայն ու պոզերը թեքված դեպի ականջները, թե սայլի տակ և թե ընդհանրապես, Մլջանից դանդաղ էր քայլում՝ չըջապատին անտարբեր հայացքով, բայց չէր պատահի, վոր Ասլանը սայլը ճանպարհից հաներ կամ կպցներ ուրիշի սայլին: Ջուր մտնելիս վոչ քայլերն էր դանդաղեցնում, վոչ ել պոչը բարձրացնում: Մլջանը համեմատաբար դեղեցիկ տեսք ուներ, թեկուզ սոված ժամանակ խոտն ուտելիս ընտրություն էր անում, ծանոթ թե անծանոթ միջավայրով քայլելիս իր փայլատակող մեծ աչքերով անդադար դես ու դեն էր նայում, և յերբեմն խրտնում դատարկ բաներից: Ջուր մտնելիս պոչը բարձրացնում էր ու վոտները դանդաղ և զգուշ փոխում, վոր ջուր չթրցնի իրեն: Դրա համար ել Աթոն Մլջանի մականունը դրել էր «Որիորդ», իսկ Ասլանին «Թամբալդադե»:

Սակայն այս մականունները Աթոն խիտազգուշ էր գործածում, այն դեպքում միայն, յերբ Ասլանն ու Մլջանը նրան բարկացնեյին և շուրջն ել ուրիշ լսողներ չլինեյին: Հազվադեպ էր պատահում, վոր Աթոն առանց յեղների գործի գնար. յեթե պատահում էր, նրանց խոտ

ու ջուրը տալիս եր, Զուլոյին եւ թողնում եր
նրանց մոտ՝ վորպէս պահակ:

Արեգակը բարձրանում եր յերկնակամարի
վրա, գոմի դռան ստվերը կարճանում եր,
յերդէկից ներս ընկած շողքն ստանում եր ուղղա-
ձիգ դիրք: Զուլոն գլուխը դրած թաթերին,
ննջում եր, մեկ-մեկ ճռռումներ կոխողի բակի
դուռը՝ ծանոթ տեսքով մարդիկ մտնում-դուրս
եյին դալիս. Զուլոն հայացքով հետևում եր
նրանց մինչև բակի դռնից դուրս գալը, ու ելի
նորից աչքերը թարթում:

Գրասենյակում նստած է միշտ ենտեղ նըս-
տողն ու ինչ վոր բան է շղկշղկացնում, խան-
դարելով Զուլոյին քնի մեջ խորանալու: Ասլանն
ու Մլջանը հանգիստ նստած վորոճում են: Մեկը
թեթեւ քայլերով, ծանոթ հոտով բակ մտաւ:
Զուլոն աչքերը բաց արեց. գոմից լավեց Ասլանի
ու Մլջանի վոտնածայնը՝ անորինակ իրար ան-
ցումով: Զուլոն ուղեց հաջոցով վազել դեպի
գոմը, բայց լակտտություն համարեց հաստատ
չիմացած բանի վրա հաջելը, առանց հաջոցի
վազեց գոմը: Ծանոթ մարդը դուրս յեկավ,
արագ քայլերով դիմեց դուրս: Նրա վրայից
Զուլոն արյան հոտ թռավ: Գոմում ինչ վոր
անկարգություն կար ու այդ արյան հոտը խիստ
ուժեղ եր, բայց Զուլոն վախկոտություն հա-
մարեց կոխկոճալ չար դավադիր գործի վրա.
հոտոտելով, հեռացող մարդու հետքը մինչև
փողոց, լավ ստուգեց, մըմռալով յետ դարձավ:
Յեթե այդ մարդը ծանոթ չլիներ, Զուլոն փողո-

ցում ել նրա բուրդը քամուն կտար... արյան հոտը Ջուլոյին հանգիստ չե տալիս, նա նորից դոմ մտալ, հոտոտաց Ասլանին, Մլջանին ու Աթոյի հետքը բռնելով, վազեց։ Աթոն բազը ուսին առլի ամիով ցած եր իջնում, յերբ Ջուլոն լեզուն հանած, սկսեց մեջքը քսել նրա ծնկներին։

— Յեզներին տեղ են տարել կամ մի բան ե պատահել, գուշակեց Աթոն Ջուլոյի վարձունքից ու շտապեց տուն։ Գոմ մտնելով, նա իրան կորցրեց, չեր հավատում աչքի տեսածին, նրա լեզուն ավելի կակազեց. յետ-յետ գնաց ու նստեց մսուրում։ Ջուլոն մտալ նրա վոտեքերի արանքն ու գլուխը դրեց գիրկը։ Մլջանը մոտենում եր Աթոյին, Ջուլոն քթի տակ մրմռում եր, սակայն Աթոն վոչ Մլջանի վոտնաճայնն եր լսում, վոչ Ջուլոյի մրմռոցը։ Մլջանն սկսեց լիզել Աթոյի թաց տրեխները։ Աթոն նայեց Ասլանին, վոր խռովածի պես քաշվել եր դոմի անկյունը. նրա կողքի վերքից արյունը մազերի վրայով գլլգալով, իջնում եր ցած ու կաթում գետին։ Ցավից կծկվել եր Ասլանն ու ցցվել եյին մեջքի մազերը։ Ջուլոն նայում եր Աթոյին ու հասկանում, վոր նրա տխրության պատճառն այդ արյան հոտն է...

— Ջուլո, ով խիեց Ասլանին, — չոյեց նա շան գլուխն ու արցունքները կաթեցին նրա աչքերից... Արցունքները կաթում եյին ու նա շշնջում եր — Ջուլո, ո՞վ խիեց...

Արեգակն իջնում եր սարի յետևը, բոլորն

եւ աշխատանքից տուն ելին դառնում: Լուրն՝
արդեն տարածվել եր գլուղում, վոր Աթոյի
Ասլանին խփել են: Կոլխոզնիկները մեկ-մեկ
մանում ելին գոմը, նայում Ասլանին և գլուխ-
ներն որորելով դուրս ելին դալիս: «Ո՞վ արած
կլինի», վորոճում եր նրանց միտքը: Աթոն
նստած եր բակում կանգնած դատարկ սայլի
վրա, իսկ Չուլոն կանգնած եր նրա վտաների
առաջ: Հանկարծ Չուլոն սկիացրեց ականջ-
ներն ու սկսեց հոտոտալ: Բակի դռնից ներս
մտավ կոլխոզնիկ Մգլոն. Չուլոն վրա պրծավ
ու սկսեց իր ժանիքներով պատառոտել նրա
շորերն ու մարմինը: Մգլոն ուղում եր գրպա-
նից դանակը հանի՝ Չուլոյին խփելու, վոր Աթո-
յի հարվածներն իջան նրա գլխին, կոլխոզնիկ-
ները վրա հասան Չուլոյին ու Աթոյին հեռաց-
րին՝ գետին փռված Մգլոյի վրայից:

— Թողեք, դա յե խփել Ասլանին, Չուլոն
սուտ չի ասում, — դոռում եր Աթոն, իսկ Չուլոն
հաջում եր և սպառնում քրքրել Աթոյին բըռ-
նողներին: Ամեն ինչ հանդարտվեց, համապա-
տասխան արձանագրություն կազմեցին ու
Մգլոյին ուղարկեցին չրջան:

— Շիշտ ե ասում Աթոն, դա խփած կլինի
Ասլանին, եղ ուրիշ տիպ ա, կոլխոզ մտել ե,
վոր մոռթը ծածկի, — խոսում ելին կոլխոզ-
նիկները Մգլոյի հասցեյին:

— Ախր ինչու պետք ե Մգլոն խփեր Ասլա-
նին, հը, Չուլո, դուշմա՞ն ա ընձի, հա՞, — շո-
յում եր Չուլոյի գլուխն ու հարցնում: Աթոն

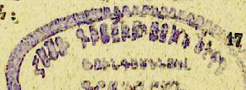
Ասլանին մորթելու որը պետի ապին մթնա-
 ցրեց: Ջրադմունք չունենալով, նա իր շորերը
 լվաց ու Ձուլոյի հետ քնեց զով ուռնինինքի
 տակ: Արդեն մութն եր՝ քնելու ժամանակ,
 յերբ Աթոն Ձուլոյի հետ մտավ կոյսոգի բակը:
 Նախ ախորժակ ու տրամադրություն չուներ,
 յերկրորդն ել անհարմար համարեց այդ ժամին
 հարոյի տուն գնալ՝ հաց ուտելու համար:
 Ձուլոն իր ամանում մի պատառ փափուկ հաց
 դտավ, շատ սոված եր, մի բերան արեց, առանց
 ծամելու կուլ տվեց, հենց այդ կուլ տալու հետ
 նրա կուրծքը խռքից մի բան ծակեց: Շատ հա-
 զաց Ձուլոն, բայց ծակոցը քանի գնաց, սաստ-
 կացավ: Առաջոտյան Աթոն Ձուլոյին բակի
 անկյունում կծկված հազալիս գտնելով, իս-
 կույն նայեց թաթերին, բերանը, կարծելով,
 վոր գուցե վոսկոր ե կանգնել կոկորդին կամ
 շատ ե կերել Ասլանի աղիքներից: Բայց վոչ,
 այդպես մտածել եյին Ձուլոյին ասեղ տվող-
 ները, վոր հարմար առիթ ե, կկարծվի թե
 վոսկոր ե կուլ տվել: Աթոն այդպես մտածելու
 իրավունք չուներ: Նայեց Աթոն, նայեց Ձու-
 լոյին. «Ասեղ են տվել», — ընկավ նրա շրթունք-
 ներից անիրավ ճշմարտության ծանր բառերը,
 թեզվեց Աթոյի գլուխը, նա կռացավ, գրկեց
 Ձուլոյին. հազալիս բարձրանում — իջնում
 եյին նրա մեջքի մազերն ու կանում Աթոյի կզա-
 կին: Աթոյի աչքերում արցունք չեր գոյանում,
 այլ բոցավառվում եր ատելություն, բայց ո՞ւմ
 դեմ՝ — չգիտեր:

Ո՞վ է իմ թշնամին, վոր Ս.սլանին սպանեց:
Մզլո՞ն: Ինչո՞ւ. իսկ ո՞վ ասեղ տվեց Ձուլոյին,
ի՞նչ եմ արել յես Մզլոյին, մտածում եր
Աթոն: Ձուլոն, անդադար հազում եր, նրա աչ-
քերի մեջ առկայծում եր մարմող կենդանու-
թյան վերջին կրակը: Շատերին թվում եր, թե
Աթոն ամէլի պիտի կտրվի կոլխողի ընդհանուր
հասարակական կյանքից, բայց հակառակը
դուրս յեկավ:

Աթոն մտածում եր, թե ինչու ինքը թշնա-
մի ունի, թե ինչու Ձուլոյին «ասեղեցին» ու-
այդ հարցին նա պատասխան եր վորոնում
մարդկանց մեջ, նա կոլխողի ղեկավար ընկեր-
ներից հարցնում եր, թե Մզլոն ինչ թշնամու-
թյուն ունի իր հետ: Նրա աչքերը նոր իմաստ
ուներ փայլ եյին ստանում, նա հասկանում եր,
թե ինչ է դասակարգն ու ժպտում եր նա, յերբ
հիշում եր ընկերների ասածը, վոր պետությու-
նը իրենց դասակարգի ձեռքն է, վոր Մզլոյին
խիտ պատիժ կտան:

Աթոն ամէլի ու ամէլի յեր հետաքրքրվում
կոլխողի քաղաքական կյանքով. արդեն վոչ վո-
քի համար տարորինակ չեր Աթոյին ժողովում
տեսնելը:

Աթոն արդեն սովորել եր, թե ինչու, յեթե
ինքն անդամ մըջյուն չտրորի, ելի հազարա-
վոր թշնամիներ ունի, և այդ թշնամին նման
չի մինչ այդ իր հասկացած «թշնամուն» և
դրա համար ել այդ թշնամու դեմ ինքը շատ
ու շատ ընկերներ ունի:

Որեւոր Աթոյի դեմքից չքանում եյին հնա-
զանդութեան խոնարհ գծերը, վորոնք նայողին
ասում եյին, վոր սա պատրաստ ե հրամաններ
կատարելու, և ընդհակառակը՝ այնպիսի տեսք
եր ստանում, վորն ասում եր-սա պատրաստ-
վում և իր կամքը թելադրելու ուրիշին: Աթոն
ամեն ինչի վրա նայում եր խիստ ու զննող հայ-
ացքով, նա սովորում եր, վոր ինքը մեծ դասա-
կարգի վորդի ե, այդ գիտակցութեանը նրան
կամք ու հպարտութեան եր տալիս:

1931 թ.

ԻՄ ԸՆԿԵՐ ԳԵՎՈՆ

(Աղատին ու Վաղոյին)

— Խեչո ջան, Մելոյենց տուն կգնա՞ս:

— Ինչո՞ւ, — հարցրի տատիս.

— Նրանց տավարը հանդը տանես:

— Ինչո՞ւ պիտի յես տանեմ Մելոյենց տավարը. բա նրա թուը՝ Շավարշին ի՞նչ է:

Տատս դուը ժպտաց իմ պատասխանի վրա:

— Ախր հաց չունենք, բալա՛, ի՞նչ կուտես:

Մի շաբաթ անցած այդ որից, առավոտյան սովորականից վաղ տատս վեր կացրեց ինձ:

— Գնանք Մելոյենց տուն: — Ինչքա՞ն տխուր հնչեցին այս բառերը: Մայրս շորերը կիսահագնել, իր տնկողնում նստած կարկատան եր անում, մի կողմից ել արտասուքները դլորվելով, կաթում եյին նրա քթի ծայրից: Արդեն յես հասկացա, վոր պիտի Մելոյենց տավարը հանդը տանեմ:

Մելոյենց բակում ինձ սպասում եյին

Թվով տասներկու փոքր ու մեծ անասուններ։
Տասն յեթե տեսներ մեր յեղները, վոր հորս
գինվոր դնալուց հետո ծախեցինք Մեկոյին,
հորս անունը կտար ու լաց կլիններ. բայց այդ
անասունների մեջ վոչ մի յեղ չկար, յերեւի
մեծ հոտաղ Պողոսը գութան եր տարել։ Մեկոյի
հարսը տեսնելով ինձ ու տատիս, ժպտալով
մոտեցաւ։

— Յեկաւ սղտիկ հոտաղը։

Մենք ձայն չհանեցինք,—

— Պա՛, գրքերն ել հետն ե բերել,—չո-
չաիեց ուսիցս կախած տոպրակը։

— Զուլում գիրք չեն կարդա, բալես, տա-
վարը կկորցնես,—նա շոյեց գլուխս, ապա
դարձաւ։

— Արի, արի, քեզ կարադ տամ, հացդ
կապի, տավարը դուրս քշի։ Որը ճաշ դա-
ռաւ։—Նա նայեց նոր ծաղած արեւին։

Յես ու տատս հետեւեցինք նրան։ Սպիտակ
հացի մի մեծ պատառ կարողով տվեց ինձ,
ապա տան անկյուններում սկսեց ինչ վոր բան
փնտռել։

— Ըհ՛, տո ետեղ բեր տոպրակդ,—դար-
ձաւ նա ինձ, տոպրակիցս հանեց գիրքս, տվեց
տատիս, հացը դրաւ ափստեղ։ Տավարը դուրս
քշեցի, նրանք սովոր ճանապարհով արագ-ա-
րագ գնում եյին։ Յես նայեցի գլուղին. բոլոր
տները խառնվել, կպել եյին իրար, դժվար եր
նրանց մեջ գտնել մեր տունը։ Ինչ կարոտագին

Հայացքով եյի նայում մեր գյուղին, կարծես
համիտենապես եյի բաժանվում: Գյուղի սրա-
ծայր աթարի դեղերով խրճիթները ծածկվեցին
բլուրի հետևը: Ինչքան ուրախացա, յերբ մո-
տիկ դարի հետևից ականջիս հասավ մի եչի
զուռ, յերբ նրա ձայնի արձագանքը կորավ
հեռու լեռներում՝ «Ջա՛ն», —ասացի սրտիս
խորքից, ու տավարս քշեցի դեպի ձայնը:

Անասունները խառնվեցին իրար, ինչպես
վաղեմի ծանոթներ, զուսպող եչը, վորին ա-
մենից շուտ նկատեցի, ցցած ականջները կախ
ցցեց ու տխուր հեռացավ՝ իրեն ընկեր չզուռե-
լով:

— Գաղտ հե՛յ,

Մոտիկ առվի թմբան հետևից վեր կացավ
մի հասակավոր մարդ: Յես այդ մարդուն մեր
գյուղում չեյի տեսել և կասկածեցի, վոր այդ
հասակին կարող ե նա տավարած լինել, բայց
հակառակ իմ կասկածների, նա շատ սիրալիր
վարվեց հետս:

— Ինձ սանահեր Գևո կասես, —ասաց
նա, ամեն որ ես դարի մոտ իրար կհանդի-
պենք. ուրիշի հետ չտանես, մեղք ես՝, մինչ
իրիկուն տավար դարձնել կտան:

Գևոյի համար շատ հաճելի յեր յերևում
իմ ընկերությունը, բայց յես ուզում եյի
նրանից ազատվել: Այդ ցանկությունս ավելի
ուժեղացավ, յերբ յես ծանոթացա բոլոր հո-
տաղներին ու հանդին: Գևոյի հետ լինելով,
յես ղրկված եյի այն կայտառ խաղերից, վոր

կատարում եյին իմ հասակին մյուս հոտաղ-
ները՝ բաց դաշտերի վրա: Գւռն չեր ուղում,
վոր մեկ ուրիշը մեզ ընկեր դառնա. ընհան-
րապես խոսափում եր մարդկանցից, սիրում
եր դաշտը, առուների ափերին, բլրակների
վրա մենակ նստել: Գուցե այդ եր պատճառը,
վոր հոտաղները նրան պատահելիս, աշխատում
եյին ձեռք առնել, ջղայնացնել, անդադար գո-
ռալով նրա մականունը՝ «դալի քո՛ւ, դալի
քոո»: Գւռն կարծես չեր լսում, շտապով տա-
վարի գլուխը թեքում եր մի կողմ ու հեռա-
նում եյինք: Յերբեմն սաստիկ տխրում եր
Գւռն՝ այդ մականունը լսելիս: Հոգատար եր
Գւռն խաղեյինիս կովերին. ամեն իրիկուն
ըլանում եր նրանց կուրծք. դրա համար ել
խաղեյկաս — Նուշիկ մայրիկը ինձ դադտնի
ասում եր, վոր Գւռնի հետ տանեմ տավարը:
«Գւռն լավ, խղճով մարդ ե, քեզ լավ կպա-
հի», — ասում եր նա: Բայց Նուշիկ մայրիկին
լսելով չեր, վոր յես Գւռնին ընկեր դառա:
Նրա ծանր ու տխուր մեղանխուլիկ բնավորու-
թյունն ինձ դուր յեկավ, յերբ յես ել միշտ ու-
նեցա՝ տատս մեռավ, մայրս ել գնաց վորբա-
նոցներում աշխատանք գտնելու:

Գւռն յերեսունըհինգ տարեկան կլիներ.
յես զարմանում եյի, թե ինչու նա այդ հասա-
կին դեռ տավարապահ է: Միթե նա տղա չու-
նի, հարցնում եյի ինքս ինձ, բայց հետո իմա-
ցա, վոր վոչ միայն տղա, այլ և կին չունի,

խսկի տալարն ել իրենն չի՝ իր յեղբոր տղերքինն ե։

Դեմքին նայելով, կկարծվեր, վոր Գևոն առանց աղոթքի հացի չի նստի, բայց յոթ տարի նրա հետ ընկեր յեղա, չտեսա նա յերեսին խաչ հաներ, կամ թե չե վորոտի ու կայծակի ժամանակ «մեղա ասու» ասեր։

Գևոն ասում էր որենք, իշխանություն, ժամ, տերտեր, իսկ ասածուց քիչ վախենում եր։

— Անիմանալի յե ասածու բաները, — ասում եր նա։

Գլորվող ամիսներն ամբացնում եյին մեր մտերմությունը։ Մի անգամ Գևոն իր յոթ որվա աշխատավարձը՝ — անթառամ ծաղիկներից գործած մի պսակ՝ ինձ տվեց ու ասաց. «Ի՛ր Մելոյի սենյակը՝ կհարցնեն ասա, — յեո եմ գործել,»։ Այդպես ել արեցի, նուշիկ մայրիկը հարցրեց — Գևոն ե գործե՞լ, ասացի՝ — «վոչ, յես եմ գործել»։

Աշնան քամին դաշտերի վրա մեզ պատմում եր ձմռան մասին։ Իրիկունը գյուղ գնալիս, նորանոր անուններ եյի լսում՝ «բալչովիկ, Լենին»։ Խաղեյինիս տղեն՝ գլավի Մարտինը, շատ խստասիրտ եր յերևում տանը։ Գևոյին հարցնում եյի՝, — ինչ ե «բալչովիկը», — ետաքեզնից լսեցի, — ասում եր նա։ Այդ խառը տրերին ել Գևոն շատ հանգիստ եր։ Մի առաւիտտ արեկող յեղած բլրի լանջին մի քարի տակ, շատ գուրեկան սրնդի մեղամաղձիկ

դայլալ լսեցի. այդ ձայնը կարծես համալքում
ու խտացնում եր իմ տասներեքամյա կյանքի
բոլոր տխուր եջերը: Այնքան հմայիչ եր այդ
ձայնը, վոր ուր ել լիներ, պիտի գտնեյի: Կես
ժամ եր, ման եյի գալիս: Մեղմ քամին խան-
գարում եր ճիշտ ուղղությունն իմանալ:
Ձայն տվեցի Գևոյին—չկար. նվազը լռեց: Յետ
Գևոյին տեսա անասունների առաջը պառկած:

— Լսեցի՞ր նվազը, — հարցրի. նրան:
Գլխով դրական նշան արավ: Յերեկոյան տուն
գնալիս յես նկատեցի նրա թևի տակ սրինդ:
Շատ տարորինակ եր Գևոն, ինչո՞ւ, ամեն տա-
րի, մեկ դարնանը, մեկ ել աշնանն եր նվա-
զում, այն ել մի որ. և մի անգամ:

2.

Մեյոն հիվանդ եր:

— Վո՞նց ե, խո Նուշիկը չի տխրում մար-
դու հիվանդության համար, — հարցնում եր
Գևոն.

— Չե, ինչու պետք է տխրի, ծեր մարդ
ե, հիվանդացել է, պետք է մեռնի ելի, — պա-
տասխանում եյի յես: Չարմանում եյի,
թե ինչու Նուշիկը առել է Մելոյին: Յերկու
իր հասակին կլիներ Մեյոն. վոսկրոտ մի ծե-
րունի, իսկ Նուշիկը իր կրծքի ու դեմքի վրա
դեռ կրում եր աղջկական գծեր: Տասնըհինգ
տարի եր, նա վոչ մի յերեխա չեր ունեցել
Մելոյից, իսկ Մարտինը՝ — նրա խորթ տղեն՝
վեց-յոթ յերեխա ուներ:

Ձմեռները ժամանակ եյի ունենում ծո-
ղովներ գնալու, մեկ-մեկ պատահած՝ թատրոն։
Գեոյին այդ տեղերում չեյի տեսնում, նրան կա-
րելի յեր միայն իր գոմում տեսնել։

— Ե՛, գարունն ել չեկավ,—գանգատ-
վում եր նա։

Յեմ խկապես, մեղ, դաշտի դավակներիս
համար շատ ծանր եր անցնում ձմեռը։

Հունվարի մի ցուրտ որ եր։

Արևը մայր մտավ։ Տավարը ջրեցի, սլըր-
ծա, վերցրեցի կեղտոտ, խոնավացած գիրքս,
շտապեցի լիկկայան։ Գետինը ճքճքում եր
ցրտից, գաղազած քամին ճյուղը ծեծում եր
փակ դռներին.—մի ծանր բոթ ուներ նա իր
բերին՝ խրճիթներին հայտնելու՝ Լենինը մե-
ռավ։ Ո՞ւմ չեր խեղդի հեկեկոցը, ո՞վ կարող
եր դրանից ամելին ասել։ Հեղկոմի դռան կար-
միր դրոշակի շուրջը սև ժապավեն եյին կա-
րել։

Լիկկայանում հավաքված տղաները ցրը-
վեցին՝ աչքերը սրբելով։ «Լենինը մեռավ»։

Յես գնացի Գեոյին հայտնելու ծանր բո-
թը. չե՞մոր յերք սլատմում եյի նրան Լենինի
ու հեղափոխության մասին լիկկայանում իմ
լսածը, նա սիրով լսում եր ու մի անգամ ել
ասաց։

— Յես շատ եմ սիրում Լենինին, եղ ինչ
տեսակ մարդ ե յեղել, վոր եղքան հավատա-
րիմ ընկերներ ե ունեցել, վոր նրանց հետ թա-
գավորից յերկիրն առավ։

Ներս մտա գոմը՝ Գևոն սրինգն եր թըր-
ջում:

— Լենինը մեռել է, Գևո...

Նա ձայն չհանեց «միթե՞ մոռացել ե Գե-
վոն, թե ով եր Լենինը»: Նրա անտարբերու-
թյունը շարժեց իմ զայրույթը, բայց ահա
նստեց նա ծալալատիկ ու նվազում է իր տխուր
յերգը՝ «Ձորան բայաթի»...

Յերբ գոմից դուրս յեկա, յեղբոր տղի
կինը հարցրեց.

— Ինչո՞ւ յեր Գևոն նվազում:

— Լենինը մեռել է, — շշնջացի յես ու
դուրս յեկա փողոց:

Ինձ թվում եր, թե ամբողջ աշխարհն,
առանց բացառության, սուգ է մտել: Մեկը
պիտի բացառություն կազմեր և այդ մեկը
պիտի Գևոն լիներ, բայց նա յել իր տխուր
յերգը նվազեց: Մակայն մեծ յեղամ զարման-
քըս, յերբ Մելոն իր հիվանդ. տեղով իր աղա
Մարտինի հետ ժպտալով եյին խոսում Լենինի
մահվան մասին: Այդ որվանից յես նրանց իմ
թշնամին համարեցի և այն ժպտալու բուպլին
քիչ եր մնում հարձակվեյի նրանց վրա ու ինդ-
դեյի: Այդ մասին մի քանի ուր հետո պատմե-
ցի Գևոյին:

— Նրանք վոչ կառավարությանն են սի-
րում, վոչ ել Լենինին, — ասաց նա: — Յեւ ել,
ճիշտ է, կառավարությանը չեմ սիրում, հա-
մա Լենինին սիրում եմ:

— Ախր ինչի, — վիրավորված հարցրի

յես. չե՞վոր նա բատրակներին, քանժորներին և չքավորներին կառավարություն ե:

— Ե՛, ինչ անեմ, վոր ելի հարուստը մնացել և հարուստ, վոր ելի նա կարա փողով իր ուղած դործն անել:

Մելոյի մեռնելու որը դարնան արևն ա-
հադին բարձրացավ, նոր տավարը դուրս քշե-
ցի: Փողոցում, թե հանդի ճանապարհին, ով
ինձ պատահեց ասաց.

— Այ, նոր Գևոն կռոնի խաղեյինիդ
կիկան՝ Նուշիկին, դնա աչքալույս տար:

Տարիների ընկերությունը մեզ դարձրել
եր հասակակիցներ, յես Գևոյին ուղղակի Գևո
եյի ասում և վոչ թե քավոր Գևո, ինչպես
ինքը պատվիրեց առաջին հանդիպման որը:
Գևոն առանց ինձ հեռու չեր գնա. ծանոթ դա-
րելի մոտ գտա նրան: Հարցրեցի, թե ինչու
դյուղացիներն այդպես եյին ասում և արդյո՞ք
մտադի՞ր և ինքը Նուշիկին առնելու:

Գևոն սկզբում չեր ուզում վոչ մի խոսք
ասել, շատ վոր խնդրեցի, պատմեց:

— Չորան եյի, սիրում եյի Նուշիկին, նա
յել ինձ: Առանց նրան տեսնելու առավոտ-
յան վոչխարը դյուղից դուրս չեյի հանի, ի-
րիկունը ընելու չեյի գնա: Ամբողջ ցերեկն իմ
սրնդի ձայնը չեր կտրվում սարերի դռներից:
Նվազում եյի Նուշիկի սիրուն:

Յերեք վոչխար եր Նուշիկի հոր կարողությունը: Աղքատ եր նա:

Մի որ ել վոչխարներն առաջ անելիս, Նուշիկն ասաց. «Մելոն հորս շատ փող ե տրտվել, ինձ ուզում ե»: Լեզուս կապվեց: Ինչպե՞ս թե քառասուն տարեկան, վորքեայր Մելոն Նուշիկին ուզում ե: Մելոն հարուստ եր՝ իսկ յես տանը մի մայր ունեյի, տալը վոչխար: Դազանակն ու սրինգն եր իմ կարողությունը: Խոստացա, վոր այդ տասը վոչխարն դւմի տարվա աշխատանքս կտամ. չհամաձայնվեց Նուշիկի հայրը: Մելոն քյոխվին փող եր տվել, նա յեւ կանչել, ահ եր տվել Նուշիկի հորը: Մի իրիկուն ել ինձ կանչեց քյոխվեն, լամ ծեծեց ու ասավ. «եւ եդ աղջկանունը չտաս»:

Ծախեցի տասը վոչխարը, դազանակն ու սրինգս մնաց: Բաց թողեցի վոչխարներն ու փախա սարը, ինչ ել լինի, ասի, պիտի փախցնեմ Նուշիկին:

Մայրս գյուղում սրբերի դռներն եր մաշում, յես սարերի դռները: Մի որ մոտս յեկան մեր գյուղացի յերեք տղա, յերեքն ել ինձ պես ջահել ու քասիր:

— Քո դալի քնկերներն ենք, — յերդվելին նրանք, — արյան գետով կկտրենք Մերյի ճամբեն, վոր չտանի Նուշիկին:

Բացսիրտ, սարերի տղա եյի, սքանց հափատացի նրանց: Մի քանի որ հետո փացինք Նուշիկին փախցնելու: Յես մտա բռնիք,

նրանք կանգնեցին քուչի դռան առաջ, վոր
Նուշիկին դուրս բերեմ, միասին փախցնենք:
Նուշիկին ու հայրը տանը քնած էյին, ուղիցի
համացուկ բանամ դուռը՝ մեկ ել ականջիս
ափարի ձայն հասավ: Ե՛դ իմացա, ամեն
կողմից դադանակներով վրա պրծան...

Այստեղ Գեոն մի պահ լռեց, նրա ձայնը
խղիղեց մի ներքին հեկեկանք, ապա շարունա-
կեց փոխված ձայնով:

— Ընկերներ, — դռուցի, — բայց ինձ չե-
լին խիտեմ արդյոք ընկերներս՝ շորերը փո-
խած: Մի ամսից ավել հիվանդ պառկեցի:
Նայրս ել մեռավ:

Անկողնում պառկած, շատ մտածեցի աչ-
խորհի մասին, թե ինչու ախր ենքան հարուստ
ե Գեոն, վոր կաշառեց տանուտերին, կու-
րացրեց Նուշիկի հորը, վոր գլխավորն ե,
դավաճան դարձրեց իմ ընկերներին: Փող,
փող. չկա ազնվություն, արդարություն,
խղճ, առաված ու սուրը՝ յերկրի վրա, քանի
կա փող, քանի կա հարուստ-աղքատ: Փողը
դավաճան ե. դարձնում ազնիվ ընկերոջը,
կնճի անդամ... Ե՛հ, ինչ ասեմ...

Ինձ մի կտոր հաց եր պետք, գնացի ախ-
պոր տղերքի մոտ գլ նրանց տափարը հանդ
եմ երում մինչ եսոր, հեռու օրենքից, ընկե-
րից մարդուց:

Գեոն վեր կացավ. մենք գնում էյինք տա-
փին հասնելու, վոր արդեն բաժականին հե-
ռախլ եր մեզնից:

— Յես լսել եմ, խոսեց Գևոն մի քանի քայլ գնալուց հետո, — վոր Լենինը ասել ա՛յ «պետք ե ենպես աշխարհ ստեղծենք, վոր փող չլինի, հարուստ ու աղքատ չլինեն, իմ ասածն ել եղա: Ափսոս, վոր Լենինը մեռամբ, նո կաներ, Թագավորին նա շուռ տվեց, յես պատում եմ Լենինին, բայց ես իշխանությունը չի անում նրա ասածը, ելի հարուստ կսփող կա:

Յես այն որը շատ մտածեցի Գևոյի ասածների մասին և այն մասին, թե ինչու յե Մեկոյի հոտաղն եմ:

3

Համատարածը քայքայվում եր:

Ինձ ուղարկեցին մեր դյուղը՝ կոլխոզն արապնդերու: Յերեք տարի յեր, դյուղ չէի մտնել: Իմ գնալու մյուս որը Մեկոյի ընտանիքը պետք ե հեռանար. Մարտինն աքսորված եր, տղեն՝ Շամարչն եր տան ղեկավարը:

Կոլխոզի գրասենյակում նստած կարգւմ եյի «Հաջողություններից գլխապետույտ են յեղել» գրքույկն ու սպասում ընկերների ավաքվելուն՝ Վարչության նիստի համար: Գասենյակը լիքն եր կոլխոզնիկներով:

Ներս մտավ իմ ընկեր Գեվոն: Վեր ապա ու բարևեցի: Այս ու այն կողմից գրմացած հայացքներ եյին թափվում Գեյի վրա: Գիտեմ նրանց զարմանալու սխառմար, ինչպես ե Գևոն սիրտ արել մտնելու այսան

մարդկանց ու աղմուկի մեջ, կամ թե ինչ
դործ ունի»:

Գևոն ինձ մի կողմ քաշեց ու ականջիս
շնչաց՝ «Նուշիկին հեռացնում եք գյուղից»:
Նա խկույն չկարողացա պատասխանել, նա-
յցի Գևոյին. շատ տարորինակ եր:

— Բա ի՞նչ անենք, Գևո:

Նա չպատասխանեց ինձ, հեռացավ խոռվա-
ծի պես: Յես հասկացա Գևոյի միտքը: Մի
համից հետո Նուշիկին կանչեցի ինձ մոտ. նրա
դեմքին միայն տարակուսանք կար:

— Իզուր ես յերկար մտածում. բարեւելուց
հտոս դեմեցի յես նրան, — բախտը վճռեւ եւ ե,
վր դու և Գևոն պիտի ամուսնանաք:

Նա յերկու բառ ասաց՝ — «դուք գիտեք» և
հնեկանքի արցյունքները խեղդեցին նրան:
Այ արցյունքներն իր կյանքի անցյալին եյին
ուղղված:

Նուշիկը գյուղից չաքսորվեց Մելոյի ըն-
տախքի հետ: Մի քանի օրից հետո նա ու Գե-
վոն ամուսնացան:

Մի քանի օր Գևոն կոլխոզի գործեր,
լու հետևողի դերումն եր, հետո սկսեց կա-
մա-կամաց մասնակցել աշխատանքներին
ու տավրոտից մինչ իրիկուն չեր հեռանում
կոլոզի բակից:

— Այ տղա, Գևո, նոր ես ամուսնացել,
դու՛հմի տանից պիտի դուրս չգայիր, այն ինչ
կոլիզից չես հեռանում, կատակում եյին Գե-
վոյի յերիտասարդները:

— Առաջ կոլխոզը սիրիւր, հետո կնկանդ,
կոլխոզը վոր յեղամ, ամեն ինչ կլինի. թե չե
վոր հիմի թողացիր ձեռքից զնաց, ամեն ինչ եւ
կ'գնա, ելի Մելոն կղաւնա գյուղի տերը:
Լենինն ասել ա, կոլխոզի միջոցով պիտի անց-
նենք սոցիալիզմ, այսինքն աշխարի յերեսից
ջնջենք կուլակին: Ի՞նչ, կոլխոզն ըսենց լա-
բան ա, — պատասխանում եր Գևոն:

Որվա աշխատանքներից հոգնած, պառկում
եյի հանգստանալու, Գևոն կամացուկ դուռը
բաց եր անում ու նստում կողքիս:

— Հոնչ պիտի անենք, վոր կոլխոզը լավ լինի,
ի՞նչ ե ասել Լենինը և ի՞նչ պիտի անենք մենք:

Յես պատմում եյի նրան, թե ինչ ե ասե-
լենինը և ինչ պիտի անենք մեք: Գևոն ժըպ-
տում եր, նրա աչքերը փայլում եյին հաղթա-
նակող գալիքի վառ լույսերով:

Կոլխոզում խառը դրություն եր տիրում,
գրեթե ամեն ոք վարչության նիստ եր լինում,
մեկը դիմում եր տալիս, մյուսը հեռանում եր
չատերը յերկվության մեջ եյին, կոնկրետ վո-
մի աշխատանք չեյին կատարում, համաքովո-
ւեյին դրասենյակ, զոռ տալիս չիբուխների,
խոսում, աղմկում եյին: Կոլխոզի բակով
խոտը, հարդը վոտքի հետ զնում եր, ինվե-
տարն անկյուններում թափված կորչում — փչ-
նում եր: Անիութություն, անկանոն-
ություն եր տիրում դոմերում, անասուններից չ-
տերին սոված — ծարավ եյին թողնում մեր
մյուսի հուսով: Այս խառն օրերին եր, մը

Գեոն սկսեց կոլխոզում աշխատել: Տեղի կոմսոմոլի և կուսքջիշի ուշադրութեան առանցքը կոլխոզի ամրապնդումն ու կարգավորումն էր. դարնանացանը վրայ եր հասնում: Կյանքը կոլխոզում սկսվեց շարժվել՝ ու մտնել իր յեռուն ընթացքի մեջ: Ամեն ինչ կարգավորվում էր, ո՞վ կարող էր անփութություն անել:

— Ընկեր, կոլխոզինն ե դա, հասկանո՞ւմ ես, կոլխոզինն ե,—դիմում էր Գեոն այս կամ այն կոլխոզնիկին, վորի անսրտացալ վաճմունքը նկատում էր դործի մեջ ու սկսում էր շտկել նրա ծուռը կամ կիսատ թողած գործը: Գեոն մենակ ֆիզիկական աշխատանք չէր կատարում, նա ինքը հասկացնում էր ուրիշին, թե ինչու լավ ե կոլխոզը և ինչու առանց կոլխոզի չի կարելի կուլակին քչել:

— Լենինը չի մեռել, չի, իզուր եյին խընդում կուլակները, ա՛յ, ինչխանությունը կատարում ե նրա ասածը, հասկանո՞ւմ եք, Լենինն ասել ե, վոր պիտի կոլխոզ կազմենք:

Ո՞վ չե ր դարմանում Գեոյի՝ այդ հայտնադործված մարտիկի վրա:

Գեոն հրացանն ուսին, գիշերը պահակ եր կանգնում կոլխոզի գույքին: Չորս աչքով նայում էր բոլոր աշխատանքներին: Ամեն իրիկուն ինձանից հարցնում էր, թե ինչ կար գրած լրագրում: Ինձ համար արդեն սովորություն եր դարձել ամեն օր պատմել Գեոյին թերթում յեղած նորությունների մասին:

Որեւոր յերկտասարդանում եր Գւռն.
նա դառնում եր մշտածիծաղ կայտառ մի յերկ-
տասարդ, այդ մելանխոլիկ, մարդկանցից քաշ-
վող ճղնավորը: Նա սիրում եր կյանքն ու որե-
որ ավելի խորանում եր կյանքի պայքարի մեջ:

—Մենք կատարում ենք Լենինի ասածը,—
ասում եր նա,—դրա համար ել մենք չենք
վախենում, թե մեր գործը ձախողվի:

Ահա Գւռն՝ հյուանի հետ մտնում է գրա-
սենյակ:

—Ուշիկ ջան, խառատ եմ բերել, վարձի
համար խոսի հետը, թող արորները, լծները
վերանորոգի: Յերեկ ել չոր ուռենի փայտ եմ
բերել, թող յերկու հատ լուծ շինի, լծները
պակաս են: Յես եմ հողածանաչ Ասեյի հետ
գնամ, թող կոլխոզի հողերը ցույց տա, տեսնեմ
վորն է ցանելու, ճանաչեմ, վոր վաղը ցանքան
սկսենք, ուշանում ե: Ահա այսպես եր աշխա-
տում Գւռն կոլխոզի կադմակերպման որերին:

Հիմա նրա կրծքին փայլում է Սոցիալիս-
տական շինարարության մեծ հարվածային
աշխատողի նշանը:

ԽՈՌԱԿԱՆ ՄԵԹՈՆ

1

Կոլխոդինի Մաթոսը բարկացած, քթի տակին փնթփնթալով, տուն եր դնում:

— Ինչ ե յեղել, Մաթոս ախպեր, — նրա տուաջը կարեց Սեթոն:

— Տո ախպեր, — ձայնը բարձրացրեց Մաթոն, — մի որ կոլխոդին շուք արեցի, մոռացա՝ մի մարդս մնաց չոր, մեկեւ որ ել սելով խոտ կրելիս ահը շարդվեց, իրիկուն ել յեղներին արեցի դոմը, տղերքին ասեցի խոտ տան, չեն տվել: Եդ ե՝ արել են ասելիք, թերթին տվել, թե լավ աչքով չեմ նայում կոլխոդի դույքին, ջանքեղար եմ, փնթի յեմ: Գեղովի տեսել եք իմ բան անելը, տեղը դա, հաղար եդ տեսակներին վտախ հետ քաշ կտամ:

Ե՛, ջաղացը կորցրել, չախչախին ես ման դալիս: Կոլխոդ ես մտել, ախտի քաշես: Եդ ասում են, վոր բերքից քեզ բաժին չտան, թե չե յեղներին սոված թողները վաստ չի: Իսկ Մաթոն քթի տակ փնթփնթալով, շարունակեց իր ճանապարհը:

— Հա ելի՛, ախպեր, — համաձայնվեց Մաթոն Սեթոյի հետ:

— Վոր խելք ունենաս, չես խաբնվի... ասաց Սեթոն իր վերջին խոսքերն ու հեռացավ:

Ավանսի դիմաց կոլխոզնիկներին չուստ
եյին տալիս: Կոլխոզնիկ Արտեմը չուստերը
հագած, տուն եր գնում, պատահեց Մաթոյին:

— Գնա ե, Մաթոս ախպեր, գնա չուստ
ստացի:

Վորտեղի՞ց ստանամ, — ուրախություն
նից շփոթվեց Մաթոն:

— Կոլխոզից, վորտեղի՞ց: Շատ ել լավերն
են, այ, — վոտքը ցույց տվեց Արտեմը: Մա-
թոն ձեռքով շոշափեց չուստն ու շտապեց կոլ-
խոզի գրասենյակ:

Գրասենյակում հավաքված կոլխոզնիկնե-
րի բոլորի ձեռքն ել չուստ կար՝ դանադան
գույնի ու մեծության: Տնտղում եյին ձեռքնե-
րում, մեկը մյուսի ստացածն եր հավանում ու
խրենը վատարանում: Մաթոն արագ մոտեցավ
գրասենյանին:

— Մի գույգ ել ինձ դուրս գրի, — դիմեց
նա հաշվապահին: Վերջինս ձայն չհանեց, մի
հայացք ձեռք Մաթոյի դեմքին ու սկսեց թեր-
թել «դավթաբը» — «Մաթոս Փելյան»: Հաշվա-
պահը վրայով մատը սղացրեց ցած, ապա
գլուխը բարձրացնելով, նայեց Մաթոյի դեմքին
ու ասաց, — ընկեր Մաթևոս, դու ցորեն ես
ստացել, քեզ ավանս մնում ե յերկու ուռլի,
յեթե մի քանի որ ել ավել աշխատած լինեյիր,
քեզ չուստ կ'հասներ:

Մաթոյի աչքերը հիասթափությունից

չովեցին: Հաշվապահը գիրքը դրեց պատու-
հանն ու սկսեց իր աշխատանքը:

— Տո լսիր ե', յերեխա՞ յեմ յես, ինձ խա-
րում ես, եղ ինչի սաղին հասնում ա', ինձ չի
հասնում,— քիչ լուռ կանգնելուց հետո բարձր
ձայնով դիմեց նա հաշվապահին: Հաշվա-
պահը, բացատրեց Մաթոյին, վոր իր աշխո-
րի դիմաց յերկու ուրիշ աշխատեց ե հասնում,
մի յերեք որ ել վոր աշխատի, մի դույզ չուստ
կտան:

— Եղ չուստն ըստեղ կմնա՞, վոր յես յե-
րեք որ աշխատելուց հետո զամ ստանամ:

— Զի մնա, ելի կ'բերենք, մյուս անգամ
կտանք:

— Մյուս անգամ կտաք, մյուս անգամ
կաշխատեմ,— Մաթոյի աչքերը բարկությու-
նից ալիւի չովեցին, նա նայեց հաշվապահին,
նայեց ու խոսված դուրս գնաց, «քեզ չի հաս-
նում, քեզ չի հասնում»— բառերը մտքում կրկ-
նելով:

— Այ տղա, Մաթոս, կոլխողնիկները սաղ
թաղա չուստ են հագել, եղ վո՞նց ա, վոր դու
չունես,— հարցնում ե նրան Սեթոն:

— Եես դրանց խորթ զավակն եմ, պարոն
հաշվապահն ասում ա՝ «քեզ չի հասնում»,
մյուս անգամ կտանք»:

— Այ տղա, զարնանից բանում ես, մի
դույզ չուստ քեզ չի՞ հասնում, թե՞ խնամինե-
րին են ատաջ տալիս: Եղ հլա չուստն ե, վոր
ըստենց են բաժանում, բա եղուց բերքը վո՞նց

կրաժանեն... Թուրքերեն առածն ասում է՝
«Ննասի կեսից յետ դառնալը դարձյալ ոգուտ
ե»։ Խելքդ գլուխդ հավաքի, Մաթոս ջան ու
քո պապենական աղ ու հացի ճանապարհը բաց
մի թող։—Մաթոսը լուռ լսում եր Սեթոյին
ու գլուխը հավանաբար որորում։

2

Քաղն սկսվել է։ Մաթոն պարապ պառկած
է կոոպերատիվի . դռանը, ուռենիների հո-
վում։

— Մաթոս, ո՞ւր ես, չես յերևում, վո՞ր
բրիգադումն ես, ինչո՞ւ չես գնում աշխատան-
քի, — հարցնում է կոլլսոզի նախագահը։

— Բոբիկների բրիգադիայումն եմ, ընկեր
Արմեն, սրանցով վո՞նց քաղ գնամ, — ան-
տակ տրեխներով վտառները վեր է ցցում Մա-
թոն ու նայում իր շուրջը նստած ու թիկն
տված մարդկանց, վորոնց մեջ աշխատանքի
կարող ձեռք ինքն է ու Սեթոն։

— Արի, պահեստում տրեխացու կաշի կա,
տար կարի, հագի, աշխատանքից յետ մի ընկնի։
Ձեռ աշխատում, ասում ես՝ տվեք. աշխատի,
վոր տանք, է՛։

— Եղ ով ա անխելքը, ընկեր Արմեն, բո-
լորին յերեք մանեթ կեսով չուստ ես հագցրել,
իսկ ինձ յերկու մանեթով փոստ կաշի յես դեմ
տնում, ամառը շոգին հագնեմ, չորանա, վո-
տերս յարա անի։ Եղ իմ բանը չի, գնա, յերե-
խեքին խաբի։

Ի՞նչ է պատահել Մաթոյին, — զնայում եր
նրան ու Սեթոյին կոլխոզի նախագահն ու
մտածում: Մի պահ այդպես լուռ կանգնելուց
հետո նա դարձավ Մաթոյին:

— Լավ, արի գրասենյակ՝ մի քիչ խոսե՛նք, — ասաց ու քայլեց:

— Ձեռ գա, — նրա հետևից գոռաց Մաթոն:

— Շատ ճիշտ է ասում Մաթոն, — յերբ
Արմենը հեռացավ, սկսեց Սեթոն, — մարդու ել
կասե՞ն՝ արի բորելի վնասով, անհախ, մեր հրա-
մանի տակ աշխատի:

— Տո ջանմ, թող ասի ել, գնա ել, ամեն
մարդ իր խելքով է շարժվում:

Կոլխոզի նախագահը չի մոռանում Մա-
թոյին: Մյուս ուրը նրան չտեսնելով աշխա-
տանքի վայրում իրենց բրիգադի մեջ, գնում է
նրանց տուն: Յերկար խոսելուց հետո Մաթոն
համաձայնում է աշխատանքի գնալ: Հենց
Մաթոյի աշխատանքի գնալու ուրը յերեկոյան
ծխող կոլխոզնիկներին ամենքին մի-մի ֆուռու
ծխախոտ են բաժանում: Մաթոն չի ծխում,
բայց պահանջում է, պատճառաբանելով, վոր
ինքը չուշտ չի ստացել, պետք է ծխախոտ
ստանա, տա մաշակարին, վոր իր համար
չուստ կարի: Նախագահը մերժում է Մաթոյի
պահանջը: Բողոքում է, աղմկում է Մաթոն,
խռոված դուրս է գնում ու մյուս ուրն աշխա-
տանքի չի գնում: Այս անգամ Մաթոյին խելքի
յեն բերում իր հարևան կոլխոզնիկները:

Մաթոն գնում է աշխատանքի, մի որ կապ
ե անում, մի որ՝ քաղ, մի որ՝ փողխ:

— Եղապես չի լինի, Մաթո՛, — ասում է բրի-
գադիրը, — մի նորյադում, մի աշխատանքի
մնա, վոր իմանամ՝ ես արտը դու ես փողխել,
կամ քաղել, վոր յեթե փողխը վատ լինի, ի-
մանամ, վոր դու ես պատասխանատու, թե չե՝
մի գործի կեսը դու յես կատարում, կեսն ու-
րիչը, ո՞ւմ յախիցը բռնեմ, թե վոր գործը վատ
լինի:

— Լավ, — նեղացած ասում է Մաթոն, —
յես ամեն որ գերանդի կ'քաշեմ:

— Քաշիր, — Համաձայնում է նրա հետ
բրիգադիրը: Մաթոն մյուս օրը գերանդի է
քաշում, ճաշվա բանթողի ժամանակ Մաթոն
հոգնած, գերանդին նետում է արտի մեջ՝ քաղա-
ծի բերնի հետ ու շտապում բարդոցի հովը,
ճաշում են, հանգստանում: Գործն սկսվում է,
բայց Մաթոյի գերանդին միջից յերկու է յե-
ղել. բարկացել է, հայհոյում է Մաթոն, բայց
ո՞ւմը: Մեկ ել տեսնում են քուլաչը կրող սայ-
լերի յեզներից մեկի վրաձից արյուն է գնում:
— Յեզն է կտորել, ինչ մեղավոր եմ, — գոռում է
Մաթոն:

Մյուս օրն աշխատանքից հետո Մաթոն
կոլխոզի գրասենյակ է մտնում: Կոլխոզնիկ-
ները պատի առաջը մեղվաճանճերի պես հա-
վաքված, բզդում են: Կոմյերիտական Վաղդե-
նը Մաթոյին տեսնելով, քահ, քահ, Ելծա-

դում ե ու ձեռքից բռնած քաշում դեպի հա-
վաքված մարդկանց մոտ:

— Տես, — ասում է նա՝ սլատի թերթի վրա
ցույց տալով մի նկար, — կոտրած գերանդին
ուսին, քերանն անճոռնի բացած, ձեռքը մեկ-
նել է դեպի դիմացը կանգնած յեզը, վորի մի
վտուքից արյունը թափվում է: Տակը դրել են՝
Մաթոն անմեղ է, յեզն է մեղավոր,
վոր կոտրում է գերանդին իր վատ-
քերով:

— Տո, ախպեր, — ետեղ սաստիկ բարկա-
նում է Մաթոն, — փոցիս արեցի, վրես խոսե-
ցիք՝ թե որը մի տեսակ աշխատանք մի ա-
րա, — դեմքադրկություն ա, չգիտեմ՝ ինչ պոչ
կպցրիք: Յեզը գերանդին տրորել, կոտրել ա,
փոխանակ տալար պահողին մեղադրելու, ինձ
եք նկատում: Թե թշնամի յեք հետս, ասեք
մի ապրի, մեռի, եթամ՝ մեռնեմ: — Բարկա-
ցած դուրս է գնում Մաթոն, չլսելով հետե-
վից կանչողներին: Նրան, այդ բարկացած
ժամին, պատահում է Սեթոն ու խոսելով
գնում են:

Իերքը բաշխում են ըստ աշխուրների, Մա-
թոյին տասնյոթ փութ ցորեն է հասնում՝
քահանինդ աշխուրի դիմաց. հարա-հրոց է
բարձրացնում, գոռգոռում է Մաթոն:

— Ինչո՞վ պահեմ իմ վեց նափարը:

Նախադահը մի պատասխան է տալիս՝ —
Աշխատի՛ր:

Բա իմ հողերից տասը սել քուլաչ եք բե-

րել, վոր հինգ խալվար ցորեն կլինի, ես եք տալիս:

Կոլխոզի նախագահը մեղմ ձայնով նրան բացատրում է, վոր բերքը աշխուրհի դիմաց են տնլիս և նկատի չեն ունենում, թե նրա հողերից ինչքան քուլաչ է յեկել, կամ քանի յեղ ու սայլ է բերել կոլխոզ, նրա այդ յեղ ու սայլի փողը տարեկան հինգ տոկոս իրեն կտան, մինչև վոր կվերջանա, կոլխոզը դա այնպիսի տնտեսություն է, ուր ապրելու համար պետք է աշխատել և վոչ թե ուրիշներին լսելով, աշխատանքից խուսափել, խռովել ինքնաքրոնադատությունից:

Մաթոն մի քիչ մեղմանում է նախագահի բացատրություններից հետո՝ «լավ, շատ կաշխատեմ, շատ կստանամ, թող աշխատանքի անսովոր մարդը մտածի»,—մոմ ում է նա մըսքում ու սկսում է տուն տանել իր հասանելի ցորենը:

— Ս,յ մարդ, ե՞ս ե մեր ամբողջ տարվա ուտելիքը, — հարցնում է նրան կինը:

— Քիչ եմ աշխատել, քիչ են տվել, քիչ տալին պատասխանում է Մաթոն, սրտանց լիովին համաձայն շլինելով դրան:

— Հ՞ը, վո՞նց ելավ, — հարցնում է նրան Սեթոն: — Վոր ասում եյի քեզ բան չեն տա, յեղդ, սելդ, հողդ փրեցիր կոլխոզ, սաղ տարին բանեցիր տասնը յոթ փութ ցորենի, մի քանի ֆունտ դարու համար: Մենք նրանցը չենք, չե՛, մեզ նրանք բան չեն տա, — յեղրա-

փակում եր խոսքը Սեթոն ու իր մանր պլպլա-
ցող աչքերը հառում Մաթոյի դեմքին:

— Չանմ ել, խոսալն ավելնորդ ե, եթանք
մի դիմում գրի, յես կոլխողից հեռանամ,—
ներա պահանջկոտ հայացքից ազատվելու հա-
մար պատասխանում ե Մաթոն:

— Մաթեոս ջան, դիմում գրելը հեշտ ե,
գրել կ'տամ, յես վոր գրեմ, ձեռագիրս կճա-
նաչեն, բայց սիրտս ցավում ե նրա համար,
վոր ամբողջ տարին աշխատել տվեցին քեզ ու
վոչինչ չտվին, ափսոս դու, ասեցի՝ շուտ հե-
ռացի, չլսեցիր:

Կոլխողի վարչությունը քննելով Մա-
թոյի դիմումը, չհեռացրեց նրան, չնայած մի
քանի անդամներ պնդում էին, վոր պետք ե
հեռացնել: Կոլխողի նախագահը հանձն թառա-
լի նրան խելքի բերել: «Պետք ե նրան ազատել
թշնամու ճանկերից»,—ասում եր նա:

— Ճիշտ են ասում այն ընկերները, վոր
Մաթոն թափթփված քնավորություն ունի,
դիպցիպլինայի սովոր չի, նա իր անհատական
անտեսության մեջ գերանդի ել ե կոտրել,
սայլ ել, բայց վոչ վոք նրա վրա չի խոսել,
իհարկե դժվար կ'լիք նրան, յերբ այսոր աչդ
«չնչին» բաների համար իր վրա խոսում ենք,
նկարում ենք թերթում: Մենք Մաթոյին կսո-
վորեցնենք մեր դիպցիպլինային ել, քննադա-
տությանն ել, միայն պիտի փակենք նաև այն
բերանը, վոր նրա ականջին վատ բաներ ե
փսփսում:

Մաթոն հեռանալու համար տված դիմումից հետո շատ մտածեց, թե ուր գնա, ինչով ապրի: Ճար չեր գտնում: «Ախպեր Սեթոն վոր ըտենց խոսում ե, ախր ինքը շատից-քչից ունի, ախր յես ամեն ինչ դրեցի կոլխոզում ու դուրս եմ գալիս, ի՞նչ պիտի անեմ: Հրեն խնչոն, Թաթոսը, իրենց քեֆին աշխատում են, ամենից ել շատ բերք ստացան: Ուրիշներն ել նոր են կոլխոզ մտնում: Ո՛ւր եմ գնում յես: Ախր վոր յես չլսեյի Սեթոյին, շատ աշխատեյի, շատ ել կստանայի: Այսպես տարակուսանքի մեջ եր Մաթոն, վոր կոլխոզի նախագահն այցելեց նրան:

Մի քանի շաբաթ չանցած, Մաթոն ամոթից վախվածելով, նորից կոլխոզի բակը մըտավ:

— Ե՛յ, խոռովկան Մաթո, — դիմեցին նրան կոլխոզնիկները, — մարդ ել իր սեփական տանից կխռովի՞, կլսի՞ իր թշնամիներին: Դե, գնա, գնա գրասենյակ, թող քեզ համար ել ցախ ու ցան դուրս դրեն, վոր ձմեռը չմըրսեր: Համա պիտի գաս աշխատես հա՛, դրա դիմաց չասես, թե կորխոզում յեզ ու սայլ ունեմ:

Մաթոն քթի տակին ինչ վոր բան ասաց. նա ամաչում եր բարձր ձայնով խոսել ընկերների հետ կամ նայել նրանց ծպտացող աչքերին:

„ԿԱՅ ԲՈՒ ՑԻՐԱՅՈՒ ՂԱԶԱՐԻ“...

Քառասուն տարեկան կլինի Հորոս ապերը, չեկ բեխերի մեջ սպիտակ մաղ չկա, մի յերկու հաս ջուճերի մոտ են: Ով ել նայի նրա դեմքին, ուղիղ կասի նրա տարիքը, կարծես ճակատին գրած լինի:

Այս մի տարի յե, կոլխոզում ե, ինչ անծանոթ անուն ասես, վոր նա չի լսել: Շատ բան սխալ ե հասկացել, անցել են որեր, ամիսներ, նրան ասել են, վոր դա սխալ ե, լավ չես հասկացել, բացատրել են ուղիղը, բարկացել ե Հորոսը, վոր «ամեն որ որենք են փոխում» ու չեն թողնում, վոր ինքը հասկանա: Մի որ ել Մկոն նրան մի խամ անուն տվեց, — ասաց «Արի սոցմրցում անենք»: Շատ բացատրելուց հետո Հորոսը հասկացավ, կնքեցին պայմանագիր, վորի մեջ մի կետն ել ասում եր, — վեց ամսվա ընթացքում դառնալ գրաստ:

Հորոսը գիրքը թեվի տակ, տետրակը գրապանում, դպրոց եր գնում: Մի որ ել տուն գնալիս, փողոցում պատահեց Ղազարը,

վորն իրենց գյուղի ամենահին գրագետ
մարդն է:

— Ա', Հորոս, եղ ի՞նչ բանի ես:

Հորոսը թե՛ ուզում եմ գիր սովորեմ, մեր
իշխանության դեկրետները կարդամ:

— Ըհ', բանդ կտրվի, — գլուխն որորում
է Ղազարը: — Ձոր ուռը կ'ծովի՞:

— Ձե՛:

— Ձե՛ ու ջան, բա քու արածը չոր ուռ
ծռել չի՞: Բանի՞ տարեկան ես:

— Եսա վոտքս դնում եմ քառասունը մե-
կի մեջ:

— Գործ գաի քեզ, գո՛րծ, վոր յերեխա
պահես. ասաց Ղազարն ու շարունակեց իր
ճանապարհը:

Մյուս որը դպրոցում ուսուցիչը կարդում
է «Հորոս Կարապետյան»: «Ձկա՛», — ձայն են
տալիս դասընկերներն ու նայում աջ ու ձախ:

Յերրորդ որը՝ «չկա՛»:

Յերրորդ որը՝ «չկա՛»:

2

Մի որ ել բրիգադիրը դանդառալով է
կոխտողի նախադահին, թե՛ «Հորոսը աշխա-
տանքի չի գալիս»:

— Ա', Հորոս, — հարցնում է նախադա-
հը, — ինչի՞ աշխատանքի չես գնում:

— Եհ', յեսիմ, հնգեր նախադահ, հի-
վանդ եմ, քեֆ չունեմ:

Անցնում ե մի շաբաթ:

— Հ'ը, Հորոս, չլավացա՞ր, չես ուղում
գնալ աշխատելու, այս տարի վո՞նց պիտի լինի
քու բանը, ութը շունչ ես, բերքն ել աշխորե-
րի յենք բաշխելու, վո՞նց պիտի պահես
գլխանց:

Անցնում ե մի շաբաթ: Մի որ աշխատում
ե Հորոսն ու ելի չկա:

3

Բերքի բաշխումն ե:

Կոլխոզնիկները դատարկ մեշոկները
թևների տակ մտնում են կոլխոզի բակը, վո-
մանք ել լիքը շալակած, դուրս են գալիս:
Հորոսն ել միջանի մեշոկ թևի տակին շտա-
պում ե՝ «սրանք վոր հերիք շաբաթ, կտանեմ
տուն, կդատարկեմ, ելի կգամ»,—մտմտում ե
նա քթի տակին ու արագացնում քայլերը:
Մտնում ե ամբար: Իրենց հարեան Մայիսը
յերկու շունչ ե, հինգ մեշոկ ցորեն ե ստացել՝
յերկու մեշոկ կարտոֆիլ, դեռ հաշվապահն
ել փողն ե հաշվում, վոր տա:

— Իմս հաշվի, իմս,—Հորոսն ուրախա-
ցած գիմում ե հաշվապահին:

— Ես բոպեյին,—ասում ե հաշվապահը
ու բաց ե անում «դավթարը»:

— Ինը փութ ցորեն, յերեք փութ գարի,
չորս ուղբլի փող, վեց փութ կարտոֆիլ,—
կարդում ե հաշվապահը բարձրաձայն:

— Ի՞նչ ե խոսում,—զարմանում ե Հորո-

սը,—իմ դրացին՝ Մայիսը յերկու նափար և,
ենքան ստանա՞:

— Ինչ նափար, այ Հոբոս,—նրա խոսքը
կտրում է բրիգադիրը,—բերքն աշխատանքի
յենք բաժանում, աշխատանքի: Հոբոսը շըշ-
մում է...—«վոնց թե աշխատանքի»...

— Վա՛յ, քու տիրացու Ղազարի...—
հայհոյում է Հոբոսը, մեշոկները գցելով ամ-
բարը, դուրս է գալիս: «Բա ախր եդ շանվոր-
դին վո՞նց եր ասում՝ մի աշխատի, բերքը նա-
փարի: Հլա գակոնագիրքն ել կշտիս կար-
դաց:

Մըմում է մտքում Հոբոսն ու շվար գնում,
թե ուր, ինքն ել չգիտի:

1931 թ. Կաբրի գյուղ

ՊՐԻՄՈՒՍԸ

Արամայիսն ուսից բա՛ւր վեր առնելով,
դեմ արեց տան դռանը, վոր չծածկվի, ներս
ընկնեն դարնան արևն ու ողը: Հետո նստեց,
մեջքը հենելով սյանը:

Քիչ հետո ներս մտավ հայրը՝ Հարո տ-
մին:

— Այ տղա՛, բա են կեսն ինչի՞ չես փռել:

— Չեմ փռելու:

— Վոնց, — արամացավ հայրը:

— Պրիմուս եմ առնելու, — յեղավ վորդու
հանգիստ և լուրջ պատասխանը:

— Եդ ի՞նչ ջուռա բանա, եդ պրիմուսը
բասմա պտի գցի՞:

— Չե, ամի, պրիմուսը կվառենք:

— Վոր վառեցիր, տավարի կուն բասմա
կդառնա՞:

— Չե:

— Բա:

— Ել ինչներիս և պետք բասման: Վոր
պրիմուսն առա, մնացած աղբը պիտի տա-
նեմ, արտը քլեմ:

— Վայ քո գծի տղա, տունդ քանդվի, դու
մեզ խայտառակ կանես խալիսի առաջ: Լսե՞լ

եո՝ վառելիքը տանեն լցնեն արտը, թե՛ քլում
եմ. ուզում ես մեր նշխարքը հարամե՞ս, մի
կտոր հաց ենք ուտում, են ել գլխներէս կտրվի
հա՞, թո՛ւ քու կաթին:

Հարո ամին դռան առաջից վերցրեց բահը
և ուզում եր գնալ: Արամայիսը ձեռքից
բռնեց:

— Ո՛ւր, ա հեր, լսի ե՛: Վոր պրիմուան
առա, ել եզուցվանից ցան չենք վառի, մինչև
աշնան ցրտերն ընկնելը: Ես յեղածը կմնա և
են դցածի հետ մեղ հերիք կանի:

Տղեն իրեն եր ձգում բահը, հայրն՝ իրեն:

— Այ հալիվոր, հիմի դու ինչ գործ ու-
նես. աստծուն փառք, տան աշխատավորն
ինքն ա, վոնց կուզի, թող ենպես ել անի,—
մեղ ընկավ Հարո ամու կինը—Մարան քի-
բիրը:

— Վո՞նց թե՛ վոնց կուզե, թող անի: Ու-
րեմն ես տան մեղ յես աշխատանք չունեմ,
ձայնազուրկ եմ, վոնց կուզի, թող անի: Թու
ձեր մասաբին, յես ձեր...—Հարո ամին բահը
ձեռքից բաց թողեց, հրեց վորդուն, հայհո-
յանքի կեսը փողոցում լրացրեց ու գնաց:

Փեշերը թափ տալով, Հարո ամին վեր
կացավ աղսախկալների հետ արևկող ելած
տեղից, մտավ բակը, կանգնած մնաց տան շեմ-
քում: Մայրերը կեռ, թգաչափ, յեռանկյուա-
նաձև կանգնած յերեք յերկաթե ձողերի մեղ,
մի փոքր դռմի չափ բայն եր դրված: Հարսն

ու կիներ հոնքերը հաժաքած, աչքերը կիսա-
խուփ, ձեռքերը կրծքերին, դեմքերին մի ինչ
վոր անորինակ հրաշքի սպասող մարդու դեմ-
քի արտահայտութիւն, նայում ելին այդ
«դժմին», վորի մեջքին ցցված թեշու նման
քանի գլխից գոլորշի յեր բարձրանում: Նայ-
թի հոտը տունը բռնել էր: Արամայիսը վա-
ռած լուցկին մոտեցրեց բարրացող գոլոր-
շուն, վորը չքացավ իսկույն ու կապտամուկ
բոցը խշշալով սկսեց իր կլոր պարը թեշու
գլխի շուրջը: Ապա Արամայիսը թիթեղյա
ցանցը դնելով կեռ յերկաթալարի վրա, մօրն
առաց:

— Աղի, բարակ թեթե կնուճը բեր, ինչ
վոր կուզես, յեփի:

Հարո ամին այդ գործողութիւն ընթաց-
քում սառած, կանգնած էր շեմքի վրա. միայն
թեթե ցնցվեց, յերբ գոլորշին բոց դարձավ:
Թու քու սատանի սարքին, մտքումն առաց Հա-
րո ամին ու մտաւ ներս:

— Ես ի՞նչի թունդիրը չես վառում, — դի-
մեց Հարո ամին կնոջը, յերբ վերջինս մի փեշ
կարտոփիլը կեռ վերբո ջրով «բարակ» կնուճի
մեջ լցրեց, դրեց պրիմուսի վրա ու մոտեցավ
Հարո խմուն:

— Բա ես ի՞նչ ա, — առաց կինը՝ մատնա-
ցույց անելով պրիմուսը:

— Ես սպիչկի բոցը բան կեփի, մենք ել
կուտենք: Ի սեր աստծո, են բարակ մալ-
թուկները հմի կկոտրվեն, դրա ուստիցն ել ըս-
տեղ չկա, թե չինել տաք:

Ճըթ, կճուճը ճաքեց, ջուրը թափվելով
հանգցրեց պրիմուսը և ել սկսեց թեչու գրել-
խից դուրորչի բարձրանալ:

Բոլորի հայացքը սառել եր Արամայիսի
վրա: Իսկ վերջինս վաղախաի ինքնավստահու-
թյամբ մոտեցավ, վայր. դրեց պրիմուսի
վրայից կճուճը, ապա դառնելով կնոջն, ասաց.

— Աղջի, Արեքնազ, մի գնա, ես մեր Սի-
սակենց պղինձը բեր, շո'ւտ:

— Ուրեմն զուր եմ հաց կերել, մեծացել,
զատ չեմ հասկանում, վոր ինձ չեք ուզում
լսել, — նեղացած ասաց Հարո ամին:

— Հողա դրա գլխին, մի կճուճ չարժի,
համա դողալական կճուճը կոտրեց. բողոքեց
Մարան քիքիրը, տեսնելով իր ձեռքով շինած
նախշուն կճուճի վողբալի վիճակն ու սկսեց
դատարկել, հույս ունենալով, վոր կճուճը
«կծեփի» ու կգցի բանի: Բայց ավա՛ղ, ճեղք-
վածքները շատ ելին ու մի քանի ուղղու-
թյամբ:

— Ելավ, ել ել ինչ դարդ ունենք, մերդ
սաղ տարին պարապի կճուճ շինելով, դրա
ոգտին չի դա, դու ել կոտպերատիվի դռներին
ավարա ելի: Ել մենք վոչ դարդ ու ցավ ու-
նենք, վոչ ել մեր տանը աշխատավոր ա պետք:

— Եդուց սրա համար մի կատտուրկա
կառնեմ, — ասաց Արամայիսն ու մոտեցավ
դռանը՝ նայելու, թե կինն ինչու ուշացավ:

— Հլա մի դու ասա, եդ անտերին ինչ ես
տվել, նոր մեկելն առ, ե՞ր:

— Տաս մանեթ եմ տվել:

— Տաս մանեթ, քիչա, ի՞նչ կա մոր, մի եղի քուռակի գին, թե մի քուռակ առնեյիր, մինչի աշունքը արածար, ցանքին յերկու փութ սերմ խաղալով կտանեք արտը, հլա ուղում ես՝ եղքան ել տաս՝ կասառւրկա, թե ինչ դահրումար առնես, թագաւորի խաղինեն քոնն ա, յա չե ժալովնի ստացող ես, ինչ ուղես, կանես:

Հարսը «պղինձը» բերեց: Սկեսուրը կարտոֆիլը լցնում եր պղինձը:

— Տո, քելի բա՛շը տուր, եթամ յես են մնացած բասման գցեմ, ի՞նչ ես դրանց զուլուղ անում, — ջղայնացավ Հարո ամին:

— Այ հայ, մի հանգիստ մնա, թող մի տեսնենք, ինչա ըլում, հետո խոսա, ելի:

— Վա՛հ, աո յես քեզ յերեխա յեմ, մոր հետո իմանամ, ենա յես առաջուց գիտեմ ելի, ինչա ըլելու, եղ ա, իմ ասածն ըլնում ա: Եղուց ամեն ոք դրա մամլթուլների ծերից կերակրի ամանը շուռ ա գալու, յա մորդ, յա կնկանդ ձեռքն ու վուռքն երելու ա, դե հմի ել բալնիցեքի ու հեքիմների դռներին քաշ արի: Այ ինչա ըլնելու, ինչա ըլնելու...

Վերջին անգամ «ինչա ըլնելու» բառերը մորդու արտասանած տոնին նմանեցնելով, գլուխը տմբացրեց ու դուրս յեկավ Հարո ամին:

Գարնան արևոտ որն ամպեց ու ցրտեց: Բակերում խաղացող նորածին ուլ ու դառները ներս մտան: Կտրներից՝ խաղացող յերես խաները: Յերկնքի բոլոր ծակ տեղերը, մո-

բոնցից յերեւում եր անսահման կապույտը,
բոնվեցին ամպերով: Անձրեւի կաթիլները
տների յերգէից սկսեցին ներս ընկնել: Հարո
ամին մաշված չուխի փեշերը վրա քաշելով,
ներս մտավ: Նայեց սառը թոնրին, վորի բեր-
նին փալաս անգամ դցած չկար: Միայն խաչ-
յերկաթն ու սալն եյին: Նրան անմարդաբնակ,
սառն ու ավերակ թվաց իրենց տունը, վորի
անկյունում գետնից մի թղաչափ բարձր դր-
ված կամի վրա շարված ամանների շարքում
պրիմուսն ու կասսուրկեն ծիծաղում եյին
նրա վրա:

— Եղ անտեր սատանի սարքի ձեռիցը
մենք պիտի հիվանդանանք, մեռնենք:

Հարո ամին նայում եր վորդու յերեսին
և վերջինս, վորպես պատասխան հոր հայաց-
քին, ասաց.

— Ինչքան լավ կլիներ, վոր հիմի ոթախ
ունենայինք, փեշը վառեյինք իսկույն:

Այս ասելով, Արամայիսը վեր կացավ, վա-
ռեց պրիմուսը, կճուճներից մեկի խուփը դնելով
վրան, դրեց թոնիրը:

Հարո ամին չեր ուզում կախիլի թոնրի
մեջ, վախենում եր, վոր պրիմուսը պայթի,
իրան վնասի. բայց հետո կախվեց: Քանի
դեռ չեր երեւում, վտառները խփան վրա յեր
դրել, իսկ յերբ սկսեց երվել, վտառները կախ
քցեց՝ պրիմուսն առնելով նրանց մեջ: Դու
մի ասի, բոցը խփան տակից դուրս և դալիս,
Մեկ եւ հայհոյելով ամին դուրս թռավ:

— Թու, յես քու պրիմուս հնարքողի...

տո սատանի ծնունդ, դու ուզում ես մեղ
խայտառակ անես աշխարհի առաջ:

Հարո ամին հարձակվեց, ուզում եր ջարդի սլքիմուսը. կինն ու վորդին թույլ չտվեցին: Թքեց, հայհոյեց Հարո ամին, դուրս յեկավ, գնաց դոմը՝ կնոջը հրամայելով.

— Աղջիկ, շալվարս բեր կարկատի, յես թողնեմ, կորչեմ, ես սատանի ծնունդի յերեսը մնալու չի:

Հոր դուրս դալուց հետո պոռթկաց՝ վորդու զսպլած ծիծաղը, իսկ մայրը դուրս գնաց, ասելով՝ «յերկու քարի արանք եմ ընկել»:

Մյուս որը, յերբ հասակակիցները Թաթոսենց Հարոյին հարցնում էին թե, — «այտղա, Թաղա շալվարդ եդ ինչ շուտ կարկատեցիր» — անշուշտ իմանալով բանի եյուլ-թյուլը, — Հարոն չեր պատասխանում, այլ մտքում ինքն իրեն խորապես համոզում եր. վոր ինչքան նոր-նոր բաներ կան, սաղ սատանի բաներ են ու արդար մարդու հետ թշնամի:

Հարո ամին թոնիր վառելու կամ վերջացնելու սովորական ժամերին տուն եր դնում: Նրան թվում եր, վոր տանեցիք չկան, քոչիլ են, թե չե՝ ինչու մոխրով լի քթոցը դռան հետևում դրած չի, տան դուռը բաց չի, ծուխ դուրս չի ալիս. ո՞ւր ե իր չինած այն փայտը, վոր միշտ դնում էյին դռան առաջ, յերբ թոնիրը վառելիս դուռը բաց էյին թողնում: Դուրս են գցել, չկա, ով ե իմասնում: Ինչո՞ւ կինը կամ հարսը բախում չհանա դիպեցին՝ փեշը լիքը ցանով, կամ ել ինչո՞ւ

չի պատահում հարսին՝ տան հատակը մաշ-
րելիս: Տան ողն ել մի տեսակ խոնավացել և
կարծես: Առաջ ամեն ոք տունը մտնելիս ա-
նուշ ծխի կամ մի վորեկից երված բանի հոտ
եր գալիս, իսկ հիմա...

Նա տեսնում էր իրենց մշտական
դործածական կճուճները տան անկյունում
փոշու մեջ կորած: Ուրեմն կերակուր ել չենք
յեփում... Հա,—հիշում էր պրիմուսը: Թու,
յես դրա սատանի սարքին, տես հլա հավն ել
յեկել, Թոնրումն և ձու ածել: Հավարուն աս
դարձել մեր Թունդիրը, լավ, լավ: Յալխի
յերդիկներից ծուխ բարձրանա, Թաթոսենց
Հարոյի Թունդրում հափերը ձու ածեն...
տանն ամեն բան խանդարվել և, վոչ կատուն
և յերևում Թոնրի վրա, վոչ կինն և բան աս-
նում, վոչ հարսը, տունը սուսուփուս և: Ու-
դը խաղաղ, վոչ ծուխ կա, վոչ փոշի. մի
տան մեջ վոր բան չանեն, ախր կաղքատանա,
կքանդվի: Տարակուսած մտածում էր Հարո
ամին և նրան Թվում էր, վոր իրենց տանը
մի դժբախտություն և պատահել և դրա
պատճառը պրիմուսն և:

Մաքան ջիջիրն ել պարապ հորանջելով
ման էր գալիս—և, ես ել ելավ տուն, վոչ վա-
ռել կա, վոչ քաշել, աղջի մեր տունը մի տե-
սակ վոնց վոր Թալանած ըլնեն, մեր շշերը
(չամփուր) աչքիս չեն յերևում, Թունդրա

փալաւար փուչիկը*), թիֆուցը, իմ կուլչաղները**): Սիրտս կասես մի տեսակ ե: Նդ անտեր պրիմուսի յեփած կերակուրը արտիս դուր չի գալիս: Յես կհիվանդանամ, ասես սիրտս մի վատ բանա դուշտկում:

— Առաժնոյան մի թոնդիրը պիտի վառեմ—ասում ե Մարան թիֆիւրը յերեկոններին, բայց տառաջան հարսն իսկույն պրիմուսով պատրաստում եր, ինչ վոր պետք եր: Մարան թիֆիւրն ել տեսնում եր, վոր դործ չունի, դուրս եր գալիս հարեանների հետ «մի թիչ» զրից անի: Բայց տեսնում եր, դեռ բանից չեն պրծել: Բա միայն յե՞ս եմ բեղուդուրի պես ձեռքերս ծալած նստո՞ւմ: Հարեաններս սաղ որն աշխատում են, եդ ինչ դուլում եր պրիմուսը մեր գլխին: Յես բան չունենալով կհիվանդանամ, մինչև ամառը բանը դուրս գա: Քա, եդ անտեր պրիմուս վառելն ել չտվորեցի, ամեն ինչ հարսն ասում: Բա յես ել ինչ եմ տան մեջը՝—մտածում եր Մարան թիֆիւրը, իսկ յերբ նստում եր զրույցի հարեան պառավների հետ, ասում եր:

— Հարս շերեփը ձեռքիցս առել ա:

— Վայ հողերն իմ գլխին, ո՞վ ա տեսել՝

*) Փուչիկ—տաժարի աղբից շիւտ ջիլինդրի նման բան ե, լանեցնում են դյուղերով՝ աղը թափելու համար:

**) Կուլչան—չին շարից թեվոցներ. հագնում են թոնիրը վառելիս:

մի տարվա յեկած թագա հարսն սկեսուրի
ձեռքիցն առնի շերեփն ու տան բալանին, ե-
լած, չելած, ամանների բերանները իրան
դլխու բանա, ծածկի... Վայ հողը մեր դը-
խին, բեղուղուր բան ա, բեղուղուր,—ասում
եյին լսողները Մարան քիջիբին:

Հարս ու սկեսուր յերբեմն իրար հետ լեզ-
վակովի եյին բռնվում:

— Գլուխը բաց են դուրս ընկածներից
ես,—ասում եր սկեսուրը:—Յեկար, չեկար,
տան ամեն ինչը ձեռիցս առար, մարդիդ սո-
վորեցրի՛ր՝ եղ զահրումարն առա՛վ, տուն բե-
րեց, մհանա դառա՛վ քեզ, թե կեսուրս չի
կարում վառի: Հալբաթ վոր սատանի բա-
ները, սատանեն կիմանա, հլա մի դուրս արի
քուչեն, տես ինչ են ասում: Հարս ա դարձրել
իր առաջին, մի կտոր հաց տա ինքն ա, չտա,
ինքն ա:

Հարո ամին տեսնում եր կնոջ ու հարսի
վեճը:

— Եղ սատանի սարքն իմ տունը քան-
դելու ա, մեր տան մեջ խորթություն ա
դցել,—ասում եր նա:

— Այ կնիկ,—Հարո ամին յերբեմն խո-
սակցություն եր ունենում իր կնկա հետ,—
եզուց զատիկն ա, զանգերը կզարկեն, սաղ
հարեանները թունդիրները կվառեն, մենք ել
պրիմուսը վառե՞նք: Ախր զանգերը զարկում
են, վոր թունդիր վառենք, վոչ թե պրիմուս:
Եղ հլա դենը մնա, պրիմուսի վրա, ախր, քա-
նի՞ տեսակ զատ եռ յեփեղու, մի տեսակ, չե՞:

Բա վոր եղ որն ել մի մարդ յեկամ մեր տունը, խայտառակ կլինենք ախր: Ախր եղ անտերը սկի հայ քրիստոնի բան չի, եղի չինված ա գերմանու յա ուու միլլաթի համար, վոր որենը յերկու ձու յա ուտում, վոաղ եթում գործի: Ախր տես ե՞, ինչ եղ անտերը բերել ենք, մեր Քրիստոսի ձեռքի աղլուխը—կատուն ել աչքիս չի յերեում, չունքի սաստանական բաներիցը փախա ա:

— Ես ի՞նչ գերաններ են,—բա՛ւը գնելով պատի դեմը, հարցրեց կնոջը Հարո ամին, վոր նոր պրծամ ու տուն յեկամ «Բա՛ւ դարի տակի արտը նա՞՞») անելուց:

— Տղեղ ա ես որ առել:

— Վո՞նց թե առել, ինչո՞վ:

— Ասումա, վարկայինից եմ փող վերկալել:

— Ինչքա՞ն:

— Ասում ե, աղջի քանի՞,—գիմեց հարսին մոռացկոտ պատամբը:

— Հիսուն,—քթի տակին կասաց հարսը:

— Հիսու՞ն,—ու—ի վրա ձայնը հարցական շեշտով թարճացրեց Հարո ամին: —Թու, յես դրա կաթին, բա յես եսքան տարի տուն եմ պահել, վուչ մեկից պարտք չեմ վերկալել, եղ հիմի պետությունից պարտք ա անում, վոր գան հողը տան գլխներիս, յեղները քչեն տանե՞ն:

Հարո ամին նայեց գերաններին:

*)—Յորենի վերջին ջուրը:

— Լա՛վ, եդ ինչի՞ համար ա առել ես վեցը աթմեն:

— Ասում ա, տան ծածկը պտի քանդեմ, ոթախի տեսակ ծածկեմ, ակուչկա դնեմ, ձմեռը պետք ա փեչ վառենք:

— Այ հողը թո բերողի գլխին, դու ել հավատում ես: Բա մի տուն, վոր թունդիւր չվառեն, առիքը չմրտտի, են տանը բեռով ցորեն կլինի՞, են ա կդառնանք քաղցքի Փնտով հաց առնող, ելի՞... Լա՛վ, եդ պարոնը վոր ըտինց մտածում ա, ոթախում թուրսի չպիտի դնի՞:

— Ձե:

— Դե ապա ննա ուզում ա մեզ սպանի, ելի՞, բա դու չես ասում, վոր ակուչկա ես դնում, ախր մի որ ել ելած չեյածներս կարբեն, կտանեն, անցող—դարձող, գյադա գուռեքն ել կնդանդ աչքով կանեն: Ոթախն աննամուտի բան ա, յես եդ տեսակ մարդին ինձ ժառանգ չեմ ասի, չե, չե...

Հարո ամին տեղից վեր կացավ, սկսեց բակում գնալ, դալ, ապա մոտեցավ կնոջը.

— Լա՛վ, եդ ինչի՞ ինձ հեչ հարցմունք չի անում:

— Յեսի՞մ, կարող ա քեզ ել հարցմունք անի:

— Ել հմի նո՞ր, վոր դերպաններն առել, պրծել ա:

— Յես ասի, վոր հերդ հոժար չի լինի, ասի, ակուչկեքի համար, համա խելքի բաներ ա ասում, ասում ա, — ա՛յ մեր, ապրիլից

մինչև Հոկտեմբեր Թունդիր չես վառի, պրե-
մուս կա: Մնում ե չորս ամիս, են ել ուր
չորս տարթ իրիկուն առավոտ դիր փեջը, վա-
ռի Թառ Թամուզ, առանց մուխ ու ծխի, ա-
սում ա, քան Թե տարին մի ջեջիմ քուրսու
վրա մաշվի, նրա գինը կտանք, ակուչկեքին
ծածկոց կառնենք, ստու շինել կտանք:

— Հմի եդ սադ գլուխդ մտել ա՞, գեղա-
ցի մարդն առանց Թունդիր վառելու յուլա
կերթա՞, են ոջախն ոջախ կլինի՞, վոր Թուն-
դիր չունենա, բա եդ ծռի համար են Թունդիրը
սուրը համարում, վրեն ել պսակ անում՝ ժամ
չելած տեղը՞:

Յերեկոյան, յերբ Արամայիսը տուն մտավ,
Հարո ամին անկողնում մեջքի վրա պառկած,
նայում եր յերգկից յերևացող տատղերին:

— Եյ կապույտ յերկինք, — մրմնջաց
մտքում, — բա ել մեր տունը պտի յերգիք
չունենա՞, վոր յես տան միջից քեդ տեսնեմ,
սրանից հետո ոթախի ակուչկեքից բակի աղյու-
ռ: գիրլին պտի մտիկ տամ, ախր մեր սլապերն
ուղեցել են յերգկով աստծու յերեսը տեսնեն,
չորերը հանելուց աղոթք անեն: Իմ տղեն
ախր, ինչի չի ուզում տեսնել, աստված, եդ
ինչ չարք ա մտել նրա սիրտը:

Ու նրա աչքերին պատկերանում եր հրեչի
տեսքով «անաստված», աննամուս, առանց
«սուրը Թոնդի» ոթախը և իրենք մեջը՝ աղ-
քատ ու գերի: Նրա սիրտը տրոփում եր
մտքերի ծանրության տակ ու աչքերը ջրա-
կալում եյին:

—Այ վորդի,— դիմեց նա աղին,— եդ
դերաններն առել ես, վոր տունը քանդես, հա:

—Հա:

—Բա, եդ վո՞նց մեր պապենական հին
ոջախը քանդում ես, վոր նորը շինե՞ա: Յնա
թող հինը մնա, դու կողքին նորը շինի,
կտենանք, թե թո շինածը լավ ա, ենա լավ ա,
թե՞ մեր պապենականն ա լավ, բա ել ու՞ր
ես քանդում,— գրեթե լացակամած տոնով
ասաց Հարո ամին այդ խոսքերը:

Արամայիսը խղճաց իւր ռզնց հանգստա-
ցնել հորը:

—Քնի, ամի, ինքու՞ր յես հիմկիվանից դրա
համար մտածում, հլա կալից հետո յեմ քան-
դելու:

—Ձեա ուզում հետդ խոսեմ, հա՞, լավ ես
անում: Յես ես տանից կթողեմ, կերթամ,
դու գիտես, հորդ դուրս գցի, քեզ համար
ակուշկեքով տուն շինի, մեջը նստի, պրիմուս
ու փեչ վառի: Մեր տերն ել աստված:

Հարո ամին շուտ յեկավ կողքին, իսկ Ա-
րամայիսը զգալով հոր հողեկան ծանր վիճա-
կը, հեռացավ, ել առանց մի խոսք ասելու ու
պառկեց իր անկողնու վրա:

Միտոս որը յերեկոյան, յերբ Արամայիսն
աշխատանքից տուն վերադարձավ, կինը հացն
ու սպասը առաջը դնելով, հարցրեց:

—Ի՞նչ յերեկ պրիմուսը ուրիշ մարդու
չես ասել:

—Ձե:

— Բա առավոտականից ման ենք գալիս,
չկա:

— Ի՞նչ ե խոսում, բա ի՞նչ ե յեղել, հա-
րեվաններին հարցրել ե՞ք:

— Հարցրել ենք:

— Հա՞, բա դուք տանը շնչավոր չե՞ք:

— Ե, լավ ի՞նչ անենք:

— Վո՞նց թե ինչ անենք... հա, ամբուն հար-
ցրե՞լ եք, — մի գդալ սպաս խմելուց հետո շա-
րունակեց Արամայիսը:

— Հարցրել ենք, բարկանում ե. ասում ե
յնա ի՞նչ գործ ունեմ ձեր սաստանի սարքերից:

Առավոտյան հացից հետո Արամայիսը
դերանների վրա նստած, տրեխներ եր կարում,
կինն սկսում եր նրան, Հարո ամին քիչ հեռու
տան նստի ստվերում նստած, փուցխի մատերն
եր շինում: Հունձը մոտենում եր, հարկավոր
եր գործիքները նորոգել:

— Մայիս, պրիմուսը գտա, — ասաց մայ-
րը՝ պրիմուսը ցույց տալով:

Հարո ամին ցնցվեց, — հետո նայեց կնոջը:

— Վորտեղի՞ց, — հարցրեց Արամայիսը:

— Սնտեր թուխսը մտել եր աղքատոցը, —
սկսեց պատմել Մարան քիքերը — քուջուջ եր
արել, դուրս յեկել, ճուտերը մնացել եյին փո-
սումը, ճվճվում եյին: Գնացի ճուտերին
դուրս հանեցի, տեսնեմ թխսի քուջուջը արած
տեղից մի կեռ նավթուլ ա յերեվում, դուրս
քաշեցի, տեսնեմ պրիմուսը:

— Վայ յեա եղ թխսի տիրոջ... խանձուր,

խանձուր, — ուրազը վեր գցեց, մատը բռնած,
դրեթե դռնալու, վեր թռավ Հարո ամին:

Մի հին շորի կտոր այրեցին, դրեցին Հա-
րո ամու մատին, իսկ պրիմուսը հմրսը դրեց
ելի իր կարդոնե արկղի մեջ՝ կամի վրա: Հա-
րո ամին մերթ նայում եր մատին, մերթ պրի-
մուսին:

Քամհար մեքենայի տակից Հարո ամին
քաշում եր գոմադրով պարարտացրված արտի
նուան հատի պես ցորենը:

— Հը, ամի, ցորենը լավն ա՞, թե չե, —
հարցնում եյին հորն Արամայիսը, յերբեմն ել
մեքենա բանացնող Սաքոն:

— Հա, լավ ա, հլա չափենք, կտեսնենք
վոնց կլինի:

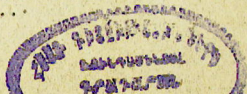
Ցորենը դարմանից զատեցին, ոլրծան:
Հարո ամին մեշոկի բերանն եր բռնում հարսի
հետ միասին, իսկ Արամայիսը չափում եր ու
լցնում: Յերբ հիսուն փութը լրացավ, Արա-
մայիսն ասաց:

— Ամի, թեք արտը ամենառատ տարին
եսքան հաղիվ եր տալիս, հմի են մնացածը
տեսնում ես, են ել հո ես չափածի չափ կլինի,
եդ պրիմուսն ա տվել հա՛...:

— Պրիմուսը՞, — «ը»-ի վրա յերկարաց-
րեց Հարո ամին:

— Բա, ամի, պրիմուսը:

— Հա, վորդի, աստված խեղ տա պրի-
մուսին... Համա...

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0043194

(203)

Фбр 75 б.

A $\frac{I}{7292}$

28

Арм.

2-2325

Г.Л.Б. в Лигр.

А, 1938 г.

Акт № 131

А. Ован

Колхозный рассказы

Госиздат - 1938 - Дривань